

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

Kerstnacht

Kerstnacht – het woord is als een lafenis,
een koele sneeuw, glanzend onder het zachte
stralen der sterren – op de landen is
het weerloos stil, een ongerept verwachten.

Kerstnacht – het eenzaam zwerven der gedachten
rondom het oud verhaal, het nimmer uit te spreken
verlangen naar het helder zingen in de nacht en
het opgaan van de ster, een lichtend teken.

Kerstnacht – het sneeuwt op uw geschonden aarde,
dun en verstuivend dekt een huivering
van ijle val, een lichte zuivering
het vragen, dat wij ongestild bewaarden.

Ida Gerhardt

37e jaargang – nr. 26
17 december 1993

In dit nummer

- 463 De breedte en de diepte van advent
H. de Jong
- 466 Overvloedig in het werk van de Here (2)
F. van Deursen
- 468 In memoriam Halbe van der Veen
K.B. Holwerda
- 469 Kerkeraadsbeleid inzake relaties (4)
J.M. Mudde
- 470 The Poor are many
P.J. van Kampen
- 473 Het daghet in het Oosten
Johan Klein
- 477 Simeon en Hanna: afscheid of nieuw begin (1)
C.N. v.d. Ziel

L.G. Compagnie, Rotterdam

Opbouw Verlossing door God Zelf

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
Ds. K. Muller
Ds. W. Smouter
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Telefoon: 05130-20476
Telefax: idem.

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

M. van Veelen-Vreugdenhil
Administratie Opbouw
Bronsmos 7
2914 AC Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 01803-20205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging
Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 65,- per jaar of f 36,- per half jaar.
Voor studenten f 52,- per jaar.
Buitenland f 92,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten
buitenland: f 15,-.

Advertenties

Tarief: 60 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 17,5% BTW).
Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

*„Israël hope op de HERE
want bij de HERE is goedertierenheid,
bij Hem is veel verlossing.
Hij Zelf zal Israël verlossen van al zijn
ongerechtigheden.”
Psalm 130:7,8*

De aankondiging van de geboorte van Jezus bevat opdrachten. Jozef moet Maria tot vrouw nemen (en zo Jezus een plaats verschaffen in de stamboom van David) en hij moet de zoon van Maria 'Jezus' noemen. De laatste opdracht moet Jozef bijzonder ontroerd hebben. Dat God deze naam aan het kind wil geven!

Jezus, de Griekse versie van de Hebreeuwse naam: Jozua, is immers een bijzondere naam; een naam met een betekenis en een naam met een geschiedenis.

Jozua, Jezus betekent: Jahwe redt. De HERE redt. Zo was het ook in geloof bezongen door de dichter van Psalm 130. God Zelf zal komen redden. En Hij zal het grondig aanpakken: is niet alle ellende uiteindelijk het gevolg van de zonde? Dan zal het volk van God van de zonden moeten worden verlost. Niet minder dan dat. Daarover spreekt de psalmist gelovig zijn verwachting uit. God Zelf zal het doen. Het grote wonder gebeurt dan ook, dat deze profetie zelfs naar de letter vervuld wordt; niet alleen door Gods hand, maar door God, die mens wordt, zal de verlossing plaatsvinden. Er wordt helemaal niets meer aan de mensen overgelaten: God Zelf zal het doen. Hij zal het vuile werk opknappen, Hij zal mens worden, de vervloeking op zich laden en sterven aan het kruis.

Het is de vraag, hoeveel Jozef hiervan heeft geweten. Misschien wel niets. Maar dan heeft hij toch volop zich kunnen verheugen in de naam Jezus. Niet in het minst vanwege de unieke geschiedenis van die naam. Naamgeving gebeurde in het oude Oosten veel bewuster dan vaak bij ons het geval is. In de naam van hun kind wilden ouders iets tot uitdrukking brengen. Hoe het kind is of wat ze verwachten. Dat is voor mensen een feilbare bezigheid. Maar wanneer God een naam geeft, is dat raak. Hij weet precies wat Hij doet. Deze Jezus zal zijn wat zijn naam zegt. Hij zal zijn: de HERE redt. Zoals Jesaja al had mogen aankondigen, dat Hij „sterke God, eeuwige Vader, Vrededorst" is.

Wanneer je dit plaatst in het licht van de geschiedenis spreekt het nog meer. Want er zijn in de geschiedenis van Gods volk meer Jezussen, meer Jozua's geweest.

De bekendste is zonder meer Jozua, de zoon van Nun, de opvolger van Mozes. Aanvankelijk heette hij Hosea;

dat betekent: verlossing. In die naam komt het verlangen van zijn ouders, bij zijn geboorte nog slaven in het land Egypte, tot uiting. Maar Mozes geeft hem een stilliger naam; hij verandert het verlangen in belofte: de HERE redt. Jozua zul je heten.

En het volk van God mocht onder Jozua het beloofde land binnengaan. De uitredding uit Egypte was volkomen. De naam Jozua werd waargemaakt.

We komen de naam Jozua ook tegen in de tijd van de ballingschap. Jozua, de zoon van Jozadak, de hogepriester. Hij keerde met Zerubbabel uit de plaats van ballingschap terug. Toen de straffijd in Babel voorbij was, mocht het volk met hem weer naar het beloofde land.

Er spreekt uit zijn naam groot geloof. Zijn vader was immers hogepriester zonder tempel. Alles wat voor een gelovige Jood het leven betekende, het land, de stad en de tempel, lag in puin. Ze zaten vast in dat ellendige Babel. De zaak leek hopeloos. Maar Jozadak noemde zijn zoon: Jozua. De HERE zal redden. Hij wist het zeker en geloofde het woord van God, dat de ballingschap maar zeventig jaren zou duren.

Jozef krijgt van de engel in zijn droom te horen: Jozua III zal komen. Jezus. God, die telkens zijn volk heeft verlost ondanks hun zonden zal nu zijn volk definitief bevrijden. Daar waar Jozua I en Jozua II tekort zijn geschoten, zal nu de man komen, die het werk grondig zal doen. Hij zal zijn volk redden van hun zonden. En omdat Hij God Zelf is, zal Hij alles volmaakt doen. Een Jozua IV zal er nooit meer komen. Niet meer nodig.

Hij is het, die zijn volk zal redden van hun zonden.

Hoe ver dat strekt besef je, wanneer je met de zonde te worstelen hebt. Hoe wanhopig klinkt Psalm 130 aan het begin. „Uit diepten van ellende!" En hoe spreekt het geloof, wanneer de psalmist niet anders kan doen dan wachten en hopen op de HERE. Daar vindt hij rust en vrede. Het moet van God komen.

De engel zegt tegen Jozef: het komt van God. Sterker nog: God zal het helemaal zelf doen. Noem het kind dan ook: Jezus! En het evangelie, waarmee we blij mogen zijn is het evangelie van de Messias, de Christus. Zijn naam is ons al een teken, een belofte. Inderdaad, wat is er veel goedertierenheid bij God, wat is Hij een God van uitredding en verlossing. Onvoorstelbaar veel. Ook op het kerstfeest gedanken we de geboorte van Gods Zoon. Zijn naam op zich is al evangelie. Onze Heiland heet Jezus!

H. de Jong, Zeist

De breedte en de diepte van advent

Het is zaak vandaag zowel de breedte als de diepte van onze advents-verwachting op peil te houden. De maatschappelijke situatie noodzaakt ons daartoe. Ik denk daarbij voor wat de breedte betreft aan de weer opkomende nationalistische versmalling van het heil tot mensen van de eigen groep of zelfs het eigen bloed, terwijl er wat de diepte betreft sprake is van een synkretistische verplating van het Immanuël-geheimenis. Mensen die de wacht betrekken bij de breedte van advent hebben vaak weinig oog voor het diepteverlies waaraan wij lijden en zij die tegenover andere religies voor het unieke van wat we rondom Kerst viëren opkomen verliezen de breedte nog wel eens uit het oog. Zoals gezegd, we moeten beide op peil houden. Aan elk van beide wil ik daarom in dit artikel enige aandacht besteden.

Het nationale erkend

Eerst iets over de breedte. De laatste tijd ben ik in gedachten wat bezig geweest met de zegen van vader Jakob in Genesis 49. We staan in die zegen aan de wieg van Israël als natie. Hoe gaat nu de aartsvader met dat nationale om? Laten we voorop stellen dat hij het nationale niet ontkent. Jakob gaat in op het eigene dat elk van de stammen in de toekomst zal bezitten. Het komt voor hem beslist niet bij alle twaalf van zijn kinderen op hetzelfde neer. Zelfs voorziet hij dat de ene stam het verder zal brengen dan de andere. Zo zal de stam Ruben als oudste de eerste plaats verliezen, terwijl de afkomelingen van Jozef, Efraïm en Manasse, hoewel jonger dan de anderen, toch dominant zullen zijn. En dan zal het weer een andere stam, Juda, zijn die de heerser mag leveren. Nee, ontkend wordt het nationaal-eigene niet. Dat is in onze wereld van nu lange tijd wel het geval geweest. Het nationale mocht geen naam hebben. In het socialisme niet en in het kommunisme al helemaal niet. In de zeventiger jaren bijvoorbeeld moest je je verdedigen en verontschuldigen voor het vlaggen of het zingen van het volkslied. 'Proletariërs aller landen, verenigt u!' was het parool. Daarbij pasten geen nationale gevoelens om van nationale trots maar helemaal te zwijgen. Maar deze afgedragen ideologieën storten nu vandaag ter aarde. In het bijzonder in de landen waar het kommunisme de dienst heeft uitgemaakt. Wie gehoopt had dat het christendom vanwege dit ontstane vakuum nieuwe kansen zou krijgen komt bedrogen uit. Althans voorlopig. Eerst moet het nationale z'n inhaalmanoeuvre maken. Dat springt vandaag allerwege omhoog met de kracht die aan een te lang onderdrukte werkelijkheid eigen is. Dit leert ons dat je het nationale nooit moet ontkennen of onderdrukken. Daar is het een veel te krachtig verschijnsel voor. Veel beter is het het dienstbaar te laten zijn

aan iets anders, iets hogers. Het moet namelijk z'n plaats weten want loslopend is het te gevaarlijk.

De piloon in het midden

Het nationale zijn ondergeschikte plaats aanwijzen, dat is wat je in de zegen van Jakob ziet gebeuren. Midden in de zegen van de aartsvader, tussen wat over de twaalf stammen gezegd wordt in, komen we het gebed tegen: 'Op Uw heil wacht ik, HERE!' (vs 18). Deze gebedszin is herkenbaar als een psalmwoord en zou zo weggelopen kunnen zijn uit Psalm 119 waar we in vers 174 lezen: 'Naar uw heil verlang ik, HERE'. In beide gevallen gaat het om het heil waarvan reeds tot Abraham gezegd was dat het alle geslachten van de aardbodem bereiken zou. Het is nu deze adventszin die aan de zegen van Jakob zijn geestelijk nivo verleent. Je zou de bedoelde woorden kunnen vergelijken met de ene en enige pijler van een moderne brug die met sterke kabels het hele wegdek boven de rivier getild houdt. Er zijn passages in de zegen die werkelijk door de modder van het bestaan heenkruipten zodat je je vertwijfeld afvraagt waar dat met dat volk naartoe moet, maar let je dan weer op die ene piloon in het midden dan wordt alles naar boven en naar voren getrokken. Het nationale wordt dienstbaar gemaakt aan het hemel-en-aarde-brede heil van het koninkrijk van God. Aan een heel volk wordt zo de adventsverwachting meegegeven. Dit heeft in later tijd gewerkt, zij het niet altijd. Van koning Saul bijvoorbeeld moet je zeggen dat hij een volbloed nationalist geweest is. Dat valt op te maken uit de geschiedenis van II Samuël 21. Israël wordt in de begintijd van Davids regering geplaagd door een hongersnood en men zoekt de oorzaak in het feit dat koning Saul de Gibeonieten gedood heeft. In zijn ijveren voor de Israëlieten en de Judeeërs had hij getracht hen om te brengen, staat er (vs 3). Terwijl de Israëlieten zich destijds in de dagen van Jozua met een eed verbonden hadden deze overgebleven Amoritische bevolkingsgroep in leven te laten. Etnisch geweld en volksmoord derhalve, met daar bovenuit nog eedbreuk. Daartoe komt het als het nationale een waarde op zichzelf wordt en niet langer de breedte van de adventsverwachting dient, niet langer ondergeschikt is aan het heil 'dat de aarde vervullen zal zoals de wateren de bodem der zee bedekken'.

Het nationale ondergeschikt gemaakt

Gelukkig zijn er andere voorbeelden te noemen waarin je de tendens van de zegen van vader Jakob ziet doorwerken. Denk bijvoorbeeld aan de wijze waarop Boaz de Moabitische Ruth

tegemoet treedt. Dat zou toch ondenkbaar geweest zijn als Boaz van het heil dat God bezig was te werken alleen maar een beperkt-Israëlitische voorstelling had gehad. En natuurlijk moet hier ook het boekje Jona genoemd worden waarin met de mogelijkheid en de werkelijkheid van bekeering van heidenen gerekend wordt. En David, wat is juist David niet breed georiënteerd geweest als hij over de heilsverwachting nadacht! 'Alle volken die Gij gemaakt hebt zullen komen en zich voor U neerbuigen, o Here, en uw naam eren', om maar één van zijn vele psalmen te citeren (Psalm 86:9). Is het trouwens niet opmerkelijk dat deze koning in de Kreti en de Pleti een toegewijde Filistijnse keurtroep had (II Sam. 8:18), goede contacten met de koning van Moab onderhield (I Sam. 22:4), uitstekend overweg kon met de Filistijnse koning Achis (I Sam. 27 en 29), vriendschap betoonde aan de koning van Ammon (II Sam. 10:1ev) en verder in een hoofdstad woonde met een hoofdzakelijk Kanaänitisch-Hetitische bevolking (Ez. 16:3) waaruit hij ook wel personeel rekruteerde (II Sam. 11:3)? Het lijkt of hij in deze dingen alvast een voorschot nam op de profetieën van zijn eigen psalmen. Hoe dat ook zij, we hebben in het Oude Testament een boek voor ons dat vol is van de adventsverwachting en waarin tevens machtig blijkt dat het apart staan van Israël als volk op de beste momenten van zijn geschiedenis aan die adventsverwachting volkomen ondergeschikt is geweest. Het nationale van Israël had heilsbetekenis, dat valt niet te ontkennen. Maar als zelfs die met heilsbetekenis gevulde nationaliteit van Israël een dienende rol ten aanzien van het wereldbrede heil vervulde hoe veel te meer is dan na Pinksteren elke gewone nationaliteit daartoe geroepen. Wij leven in een tijd van weer opkomend nationalisme, racisme en etnicisme. Wij moeten goed beseffen dat onze primaire geloofsdokumenten ons verplichten elk van die gebreken van harte af te zweren en in de vriendelijke opvang van de vreemdeling in onze poorten voorop te lopen. Ook als die vreemdeling totaal anders gelovend, bijvoorbeeld moslim is. Enquêtes onder ons wijzen uit (zo signaleert het Nederlands Dagblad) dat we daar helaas niet voetstoots van uit kunnen gaan.

Anti-diskriminatie-gekte

Maar naast de breedte moet ons de diepte van onze heilsverwachting evenzeer ter harte gaan. De breedte en de diepte van advent lijken voor ons moeilijk te combineren. Er zijn er daarom vandaag wel die zeggen dat je niet tegelijk het volstrekt eigene van het christelijk geloof kunt benadrukken

en tegen andere geloven afgrenzen en onbevangen openstaan voor die andersgelovigen, bijvoorbeeld de moslims, om hen vriendelijk te bejegenen. Dat lijkt mij onzin. Mensen die dat zeggen bewijzen alleen maar dat ze zelf niet gewend zijn er een eigen mening op na te houden. Waren ze dat wel dan zouden ze immers weten dat we daar dagelijks voor komen te staan: het afwijzen van opinies en gedragingen van anderen en tegelijk die anderen in volle menslievendheid tegemoet treden. Dat mag wel eens inspanning vergen, ik zou van de andere kant niet weten hoe een samenleving zonder die inspanning moest functioneren. Ik begrijp dan ook van die hele anti-diskriminatie-gekte van vandaag die ons verbieden zou het geloof van anderen voor dwaling te houden geen snars. In de mate immers waarin je het ene gelooft is het andere ongeloofwaardig. In de mate waarin je het ene omhelst verwerp je het andere. Het zijn alleen de onverschilligen die geen verschillen tussen het ene en het andere geloof vermogen op te merken. De combinatie van enerzijds een brede opstelling en anderzijds een kritische belijndheid mag dus moeilijk zijn, we zijn er zonder meer toe gehouden. Ik kan het niet anders zien. Daarom stel ik naast de breedte bewust ook de diepte van onze adventsverwachting aan de orde. Want ook die zie ik in gevaar.

Is ons geloof te ingewikkeld?

Wat ik vandaag wel eens meen op te merken is dat we de heilsweg die God in Christus gelegd heeft te ingewikkeld gaan vinden. Wat nou toorn van God die gestild moet worden? Wat nou verzoening door voldoening!? God is toch zó, zonder die omslag, wel genadig? Het geviel dat ik dit najaar in het kader van de TSB een studie maakte over de hoofdstukken 16 en 17 van het boek Numeri: de geschiedenis van Korach, Datan en Abiram. Daar kwam ik eigenlijk hetzelfde tegen. Een zucht tot versimpeling. Korach en de zijnen verzetten zich tegen de verzoeningsdienst die de Here God met Aäron aan de spits door Mozes had laten instellen. Hij vond die eigenlijk een overbodige omslachtigheid. 'De gehele vergadering, zij allen zijn heiligen en de HERE is hun midden. Waarom verheft gij u dan boven de gemeente des HEREN?' (vs 3). In deze woorden wordt het Immanuël-geheimenis ('de Here in ons midden') geplet en tot een pas-muntje gemaakt. Advent is vol van de Immanuël-verwachting, maar op de wijze van Korach wordt er naar die inwoning van God niet meer uitgezien of verlangd. Ze spreekt vanzelf en wekt niet langer verwondering, laat staan aanbidding. Wat het bij Korach en de zijnen zo moeilijk maakte het foute van hun opstelling in te zien was dat zij zich konden beroepen op een eigen woord van de Here God: 'En gij zult Mij een koninkrijk van priesters zijn en een heilig volk' (Ex. 19:6). Met dat vendel zwaait Korach. Indrukwek-

kend genoeg! Vandaar dat Mozes tegenover Korach niet in woede uitbarst, zoals dat wel het geval is in zijn reactie op de brutale grofheden van Datan en Abiram (vs 15), maar in gebod neervalt en de hele zaak door een godsoordeel wil laten beslissen (vss 4 – 7). Zij het ook dat Mozes vermoedt en ook waarschuwt hoe fout dit voor zijn tegenstanders af gaat lopen.

Herhaling van de paradijszonde

Ja, want Korach zag aan iets heel belangrijks voorbij. God had inderdaad zijn voornemen om zich Israël tot een koninkrijk van priesters en een heilig volk aan te nemen bekend gemaakt, maar Hij had dat moois aan een strikte voorwaarde gebonden: 'Nu dan, indien gij aandachtig naar Mij luistert en mijn verbond bewaart...' Was dat gebeurd? Had Israël het verbond bewaard? Was bij de zonde van het gouden kalf niet gebleken hoe verbondsbreukig Israël was? Dat geestelijke overspel daar aan de voet van de Sinaï, dat was toch als het ware de hernieuwde zondeval in het pas gesloten verbond, de herhaling van de paradijs-zonde nadat Israël door God uit Egypte bevrijd en daarmee om zo te zeggen in de hof van Eden voor een herkansing was teruggezet. Had Korach dus na die zonde inderdaad niet aandachtig naar de Here God moeten luisteren om te weten hoe het nu verder ging? Hij zou dan dit woord van de Here uit Mozes' mond hebben kunnen horen: „Ik zal de tent der samenkomst en het altaar heiligen, en Aäron en zijn zonen zal Ik heiligen om voor Mij het priesterambt te bekleden. En Ik zal wonen temidden van de kinderen Israëls en hun tot een God zijn" (Ex. 29:45). Hier wordt het Immanuël-geheimenis, de inwoning van God onder zijn volk, op het nauwst verbonden aan de verzoeningsdienst van Aäron bij het heiligdom. Geen heiligheid voor het volk dan 'in' de heilige priester Aäron en zijn ambt. Geen 'God in ons midden' dan krachtens de verzoening die Gods toorn moest stillen. De voorstelling in het boek Numeri is dan ook dat buiten de sfeer van het heiligdom er de straffe wind staat van de toorn van God en dat de verzoeningsdienst voor het volk de enige schuilplaats is tegen die toorn (zie bijvoorbeeld Numeri 1:53). Korach stootte met zijn opstand een gat in het uitspannel dat de hemeloceaan van die goddelijke toorn moest tegenhouden. Geen wonder dan ook dat je die toorn in deze hoofdstukken de verbondsruiimte verschrikkelijk ziet binnengolven: wat een doden! Des te opvallender is evenwel dat dwars door deze geweldige crisis heen de verzoeningsdienst van Aäron werkzaam blijft (zie met name de vss 44 – 50). Dezelfde God die toorn is dus tegelijk degene die het redmiddel, het geneesmiddel en het levensmiddel tegen die toorn aanwijst en laat functioneren. Dit wordt nog achteraf bevestigd door het prachtige levensteken van de bloeiende staf van Aäron (hfst 17)

waardoor deze vreselijke hoofdstukken toch nog wonderlijk liefelijk eindigen. Toch niet de dood maar Gods keuze voor het leven van zijn volk beheerst het hele tafereel van deze Schriftperikoop.

Mohammed

Een God die toorn en tegelijk het redmiddel tegen die toorn aanreikt, een God die toorn en middenin de toorn aan ontfermen denkt (Hab. 3:2), daar zit ontegenzeggelijk iets ingewikkelds in. Het hele evangelie kan in die zin omslachtig overkomen. Zo wordt het dan ook door velen vandaag ervaren en ze vragen zich met Korach af of het allemaal niet wat eenvoudiger kan. Ik denk dat dat in de verwaterde kerk van de zevende eeuw n.C. ook het geval is geweest en dat Mohammed daar knap op ingespeeld heeft. Hij kwam met de voorstelling dat Allah voor zijn belijders ook zonder een voldoende offer als van Christus wel de Barmhartige was. Als u zich wel eens afgevraagd heeft hoe het toch heeft kunnen gebeuren dat de islam zo'n snelle opmars in het verspreidingsgebied van de oude kerk heeft gemaakt dan moet u bedenken dat het Immanuël-geheimenis onder deze christenen was afgeplat zodat de overgang (onder druk) naar de islam niet al te groot was. En ik vermoed dat om dezelfde reden nu vandaag de velden wit zijn om te oogsten voor de islam. Nee, ik bedoel dan niet zo zeer de islam van de hoofdoekjes en andere gebruiken, maar de islam van het simpele geloof dat de verwondering over het Immanuël-geheimenis niet kent. Die islam is voor velen al aantrekkelijk geworden en zal vrees ik nog zijn duizenden verslaan onder het christenvolk van Europa. De wereld van de halve maan is immers vitaler dan die van het christendom en kent bovendien een geweldige missiedrang. Wat denken wij, zouden wij vandaag nog mogen waarschuwen tegen de dwaalleer van de islam? We zullen dat wel moeten doen als ons het Immanuël-geheimenis heilig en lief is en als wij de diepte van onze adventsverwachting op peil willen houden. En tegelijk zullen we naar de moslims onder ons de vriendelijke hand van de menslievendheid moeten uitsteken, met daarin echte hulp voor hun vele problemen. Die vriendelijkheid mag niet achterwege blijven want de oude adventsverwachting zegt heel breed dat het heil voor alle volken is. Vanuit het ene evangelie van de Immanuël zeggen wij dus beurtelings ja en nee tegen hen, een nee vanuit de diepte en een ja vanuit de breedte van advent.

Een herinnering

Deze morgen las ik in de krant het overlijdensbericht van ds. C. Vonk. Hoewel hij een collega was en hij erop stond dat ik hem tutoyeerde, heb ik daarmee altijd moeite gehouden. Hij was dominee Vonk. Een man van verbazingwekkende kennis van de Schriften en van de theologie. Hij is dan ook een leraar der kerk als weinig anderen. Zijn verdiensten op dit gebied verdienen uitvoerige aandacht. Ik wil een heel persoonlijke herinnering kwijt als hommage. Ik was eens afgevaardigde van de classis Dordrecht – Gorinchem naar een particuliere synode van Zuid-Holland, die de kerk van Schiedam moest bijeenroepen. De eerste vergadering werd dan ook geleid door dominee Vonk. En bij het constitueren van de vergadering werd bezwaar gemaakt tegen mijn aanwezigheid. Ik was niet betrouwbaar genoeg en niet gereformeerd meer. Er was tegen mij door niemand ooit enige aanklacht ingediend over welke afwijking ook in mijn denken. En ik was me ook van geen kwaad bewust. Maar toch: ik moest weg. Want ik was ondertekenaar van de Open Brief. Daarin was de klassiek gereformeerde leer verdedigd dat we alleen behou-

den worden door Jezus Christus en dat de toekomst van Hem is en niet afhankelijk van het benoemen van de Vrijmaking door mensen. Dat te zeggen was velen in de Vrijgemaakte Kerken niet welgevallig.

De eis van sommige afgevaardigden om mij weg te zenden werd door Vonk afgewezen. Daarover is een hele lange dag gepraat. Ik zat erbij en ik hoorde het. Ik heb me in die strijd niet gemengd. Exegetisch leek de eis naar niets. Dogmatisch was het godsdienstige flauwe kul en kerkrechtelijk was het van een onverdraaglijke tyrannie. Tussen de middag nam dominee Vonk me mee naar zijn huis om te eten. Anders vreten ze jou nog op, zo zei hij. Hij wilde me, zeer pastoraal, bewaren voor de horde, die zich tegen me keerde. Gelukkig waren er wel meer mensen als Vonk, die de onzin ervan inzagen. Wijlen D.K. Wielenga en Henk van Tongeren weerden zich dapper. Aan het eind van de middag ging de vergadering uiteen zonder een beslissing. Als ik me goed herinner, liet ds. Vonk aan het slot van de vergadering Psalm 60:7 zingen in de berijming van 1773.

Geef Gij ons hulp in tegenheên,
bij U is raad, bij U alleen.
't Is vruchteloos, waar men zich mee vleit,
want 's mensen heil is ijdelheid.
Wij zullen dapp're heldendaân
in God verrichten, hoe 't moog gaan;
Hij, die van ons wordt aanbeden,
zal onze weêrpartij vertreden.

Dirk Jansz Zwart bespeelde het orgel.
Ik ging getroost naar huis. Een broeder had zich voor me ingezet.

H. Amelink, Aalten, 23-11-'93

Pastorale notitie

Anders...

„Hij heeft ons laten zien wat het geloof in God betekent!”
Dat zei de zoon aan het graf van z'n vader.
De vader zelf had niets van z'n ouders meegekregen.
Geen greintje geloof.
Hij kwam uit een gezin dat de 'Internationale' kende.
En toen hij door God gezocht en gevonden was heeft hij dat geweten!
Hij werd de verschoppeling van de familie.
'Fijne!’
'Slome!’
Hij liet het over zich komen.

Toen gaf de Here hem een meisje.
Een gelovig kind van God.
Samen met haar ging hij de bijbel lezen.
Gretig.
Als een dorstig hert dat schreeuwt naar water.
Hij deed belijdenis van zijn geloof.
Op latere leeftijd – hij was bijna zestig jaar – werd hij ouderling.
Hij bleef die hij was: Een lichtend en getuigend kind van God temidden van zijn familie en in de gemeente.
Eenvoudig en zonder opsmuk.
Als jonge dominee ging ik met hem mee op huisbezoek.
Zijn woorden waren echt.
Hartverwarmend in verdriet.
Bewogen voor verdwaalden.
Vertroostend in ziekte.

Toen werd hij zelf ziek.
Hij wist dat hij niet weer beter zou worden.
Wat werd hij bang.
Nee, niet voor het lijden en de pijn.
Ook niet voor de dood.
Hij was bang, dat God hem niet in liefde kende.
En de duivel dat vuur maar stoken!
De mensenmoordenaar van den beginne.

Hij wilde dit kind van God ook vermoorden.
Wat een angst!
En ik, die geregeld op bezoek kwam, begreep het niet.
„Hoe kunt u zo twijfelen aan God, terwijl u op huisbezoek...”
„Zeg, dat het waar is”, riep hij.
„Laat me horen, dat God niet liegt!”
Toen heb ik m'n bijbeltje genomen en gelezen van Johannes 14.
Het huis met zijn vele woningen.
„En ik ga heen om u plaats te bereiden”.
„Anders zou ik het u gezegd hebben!”
Als het nu eens niet zo was...
Jezus gaat in onze schoenen staan.
Stel, dat het anders was, dan had Hij het toch wel gezegd?

't Was of er een wonder gebeurde.
Hij werd zo vreemd rustig.
Vreemd blij zelfs, zoals hij altijd op huisbezoek was geweest.
Het werd licht in de kamer.

Toen kwam dat woord aan het graf:
„Vader heeft ons wat laten zien!”
Inderdaad, hij heeft laten zien hoe wáár God is.

W.J. van der Linde, Ede

F. van Deursen, Wezep

Overvloedig in het werk van de Here (2)

In memoriam ds. C. Vonk (1904-1993)

Nadat de kerkstrijd aan het einde van de jaren veertig enigszins was geluwd en hij de redactie van De Vrije Kerk had neergelegd, kon Vonk zich zetten aan wat zijn levenswerk zou worden: de serie De Voorzeide Leer.

De jaren vijftig

De reeks zou uit vier onderdelen bestaan: I over de Heilige Schrift, II-IV over de belijdenisgeschriften en het doop- en avondmaalsformulier. Omdat hij er vooral de gemeente mee wilde dienen, zouden het zowel leer- als begrijpelijke leesboeken moeten worden. Hij begon met de belijdenissen, ook om het confessionele gelijk van de vrijgemaakte kerken in de leergeschieden nog eens duidelijk in het licht te stellen.

In 1950 verscheen deel II, een brede toelichting van de Heidelbergse Catechismus. Het was mede een vrucht van de wederkeer naar de Schrift in de jaren dertig. Het boek onderwijst voortdurend regelrecht vanuit de Schrift en is het tegenbeeld van een dorre scholastische uiteenzetting. Hierna begon hij zijn diepgaande studie van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. In 1955 en 1956 volgden de delen IIIa en IIIb met zijn brede verklaring van deze confessie. Hij plaatste haar in de historische context van haar ontstaanstijd. Wanneer men deze boeken leest, ziet men duidelijk hoe onze geloofsbelijdenis is gegroeid uit de werken van Calvijn en Guido de Bres. Onder de veelomvattende voorstudie, die Vonk hiervoor maakte, behoorde ook die van het oud-Frans, nodig om de geschriften van De Bres te kunnen lezen.

Alleen over de doop (artikel 34) schreef hij niet minder dan 151 blz. Tevoren had hij aan de sacramenten in het algemeen (artikel 33) reeds 64 blz. gewijd. Wie verweer zoekt tegen

hedendaagse wederdopers kan hier terecht. Calvijn en De Bres hebben het recht der kleine kinderen op de doop reeds krachtig verdedigd. Vonk wijst in deze werken trouwens voortdurend op het roomse en het doperse front, waartegen onze belijdenis zich richt. Intussen groeide bij velen in de vrijgemaakte kerken de overtuiging dat deze de enige ware kerken in Nederland vormden. Alle andere waren valse kerken of sekten die zich ten onrechte met de naam van kerk bedekten, vgl. art. 29 NGB. In zijn verklaring van dit artikel keerde ds. Vonk zich tegen dit enghartige kerkisme. Volgens hem begreep iedere tijdgenoot van De Bres dat deze met zijn schets van de valse kerk natuurlijk de Roomse kerk op het oog had. „Háár enig en alleen. () De kwalificatie van valse kerk is in art. 29 uniek bedoeld. Zij is daar enig en alleen voor de Roomse bedoeld door de kerk in de Nederlanden van 1561. Daarom bedenke men zich wel alvorens men een kerk noemt 'valse kerk'. Die term is, dankzij art. 29, bepaald historisch bezet en nog lang niet vacant", IIIb, 146. Deze verklaring werd hem in eigen kring door velen niet in dank afgenomen. Evenmin als zijn waarschuwing tegen kerkelijke tirannie bij de verklaring van artikel 32 (over de orde in en tussen de kerken), IIIb, 176-182. „Er is wat over 'mindere' vergaderingen geheerst en gebaasd door 'meerdere' ", IIIb, 181. Dit was niet alleen een verzuiching over het recente synodale optreden, maar ook een bedekte waarschuwing voor eigen kring. In zijn brochure 'Terug naar de wissel' (1953) had hij reeds vrijgemaakte onkerkrechtelijkheden in de z.g.n. 'zaak-Kralingen' aan de kaak gesteld. Het vrijgemaakte kerkverband verkeerde toen reeds in een kritiek stadium. Het zou uitlopen op een scheuring, waarbij ds. Vonk voor de tweede maal in zijn leven buiten een kerkverband zou worden gezet.

De jaren zestig

In zijn werk heeft hij ongetwijfeld zijn diepste vreugde beleefd aan de verklaring van de Heilige Schrift, zowel met de mond als met de pen. Tussen 1960 en 1991 gaf hij in De Voorzeide Leer een toelichting op drieëndertig bijbelboeken: Genesis – Nehemia; Mattheüs – Johannes; Openbaring. De breedste behandeling kreeg de Thora, het fundament van de Heilige Schrift waarop alle volgende bijbelboeken steunen. Dit zijn wellicht zijn mooiste boeken. Hij meende zich daarna bij de boeken van de profeten

te kunnen beperken.

In 1963 trokken er voor de tweede maal kerkelijke onweerswolken boven hem samen. Zijn studie van het boek Leviticus had hem namelijk vanuit een heel andere straat op hetzelfde plein doen uitkomen als ds. B. Telder in diens boek *Sterven en dan?* (1960). Ds. Telder heropende daarmee in feite een discussie, die A. Janse reeds veertig jaar eerder begonnen was en waaraan de synode van 1942 met haar leeruitspraak over de onsterfelijkheid der ziel een eind had willen maken. Het is te betreuren dat men in de jaren zestig bij de beoordeling van Telders boek deze voorgeschiedenis niet in rekening bracht. Hij wenste bij de open Schrift een broederlijk gesprek voort te zetten, dat door de vrijmaking, met haar fixatie op het omstreden wedergeboortebegrip, enige tijd was onderbroken.

Ds. Vonk, die Telders boek toen nog niet gelezen had, kwam in diezelfde tijd bij zijn bestudering van de Thora voor Lev. 17:11 te staan: „Want de ziel van het vlees is in het bloed en ik heb het u op het altaar gegeven om verzoening over uw zielen te doen, want het bloed bewerkt verzoening door middel van de ziel”. Daarom belijden wij met Zondag 16 „dat vanwege de gerechtigheid en waarheid van God niet anders voor onze zonden kon betaald worden dan door de dóód van de Zoon van God”.

Maar als een mens die sterft feitelijk niet geheel sterft, omdat zijn onsterfelijke ziel blijft leven, heeft onze Here Jezus dan wel aan het recht der wet voldaan? De profeet had aangekondigd dat de Knecht des HEREN „zijn ziel zou uitstorten in de dood”, Jes. 53:12. Zelf zei de Here Jezus dat Hij gekomen was om „Zijn ziel te geven tot een rantsoen (= losprijs) voor velen”, Matth. 20:28 SV. Maar indien Hij als echt mens nu ook een onsterfelijke ziel had? Volgens Lev. 17:11 moest Hij waarachtig gestorven zijn, anders zou de prijs voor onze verzoening niet betaald zijn.

Zo kwamen ds. B. Telder en ds. C. Vonk vanuit verschillende vragen tot hetzelfde antwoord. Telder herhaalde de vraag die A. Janse reeds in 1923 (!) aan de orde had gesteld: Hééft een mens volgens de Heilige Schrift een onsterfelijke ziel? Of is hij een levende ziel en wordt hij na zijn sterven een dode ziel? Vonk daarentegen benaderde de zaak vanuit een heel andere hoek. Hij stuitte bij Lev. 17:11 op het recht der Wet, dat voor onze verzoening de waarachtige dóód van het Lam van God eiste. Dit bracht hem op het

schrijven van zijn brede excurs over de theorie van een onsterfelijke ziel in VL I^B, 49-161, vgl. 25vv.

Hij erkende dat hij toen pas scherp de samenhang onderkende tussen de leeruitspraken uit 1942 over de wedergeboorte en die over de onsterfelijkheid der ziel. Achteraf beschouwd verweet hij zich de verkeerde wedergeboorteleer indertijd veel te geïsoleerd van de verkeerde zieleleer te hebben bestreden en te weinig oog te hebben gehad voor de gnostiserende tendenzen in beide begrippen.

Sinds die jaren haatte hij de gnostiek. Hij sprak zelfs over de 'Gnostische duivel', wiens verderfelijke invloed hij in de hele kerkgeschiedenis opmerkte. „Ach, welk stuk van het Christelijk geloof () is door het kankergezweel der Gnostiek (2 Tim. 2:17) nu nièt aangetaast?” Zie de brede en belangwekkende noot 11 in VL I^C, 230-234, waarin hij de gnostische uitzaaiingen in de verschillende leerstukken aanwijst. Het kerkelijke klimaat was echter bepaald niet gunstig voor een rustige en welwillende overweging van wat Vonk op tafel legde. Zijn brede en veelgeprezen commentaren op de confessie konden niet verhinderen dat ook hij vanwege zijn visie op de tussentoeestand ongenueanceerd werd beschuldigd van ontrouw aan 'de' belijdenis. Hij verdedigde zich daartegen in de brochure *Trouw blijven*. Hij liet zien hoe men confessioneel trouw kan zijn en met de Schriftmatige inhoud van de belijdenis van harte instemmen, terwijl men zich toch nadrukkelijk van de wetenschappelijke terminologie van de opstellers alsmede van hun daarin meekomende heidense gedachtenwereld distantieert.

Overigens had hij in 1956 in VL III^B, 662 ook al geschreven dat we de belijdenis der kerk op een 'geschikte en schappelijke' manier moeten lezen. Toen kon dit nog geschreven worden zonder dat hij daarom meteen van ontrouw aan de belijdenis beschuldigd werd, maar acht jaar later niet meer. Op de bestrijding van *Trouw blijven* antwoordde hij met de brochure *De substantie van de catechismus* (1964). Enkele kopjes daaruit: „Substantie = inhoud, volgens onze gereformeerde voorouders”, (niet: hoofdinhoud). „Een beetje voorzichtig a.u.b. met dat ondertekeningsformulier”: over de milde en inschikkelijke geest te Dordt 1618/9. Wanneer iemand maar wars was van remonstrantisme, kon het heus wel wat lijden. Overigens voerde Vonk deze polemiek met tegenzin. „Was het niet geweest voor de vrede in en tussen de gemeenten en voor de vrijheid van ons nageslacht, ik had de pen voor dit geschriftje niet opgenomen”, 39.

Belangrijker vond hij de vraag: „Hoe kwamen we toch in deze ellenden? En hoe komen we er uit?” Met het oog daarop schreef hij in 'Leviticus', 386-472 opnieuw een brede uitweiding, nu over de eeuwige dreiging van Wetticisme en Judaïsme. Overigens niet met elkaar te verwarren. Wetticisten

maken van het Evangelie een Wet, die ze vervolgens uiterst rechtlijnig en consequent toepassen. Tegenover zulke broeders was Paulus vaak zeer inschikkelijk. Maar Judaïsten zijn bloeddorstige Wetticisten, die willen slaan, uitwerpen en doden.

Deze beide geestesrichtingen beschrijft Vonk in genoemde excurs als eeuwige bronnen van twist, waardoor de christelijke gemeenten vanaf de apostolische tijd geleden hadden. Hij zag ze ook dreigen op de achtergrond van de kerkelijke spanningen in de jaren zestig. Ook met deze verhandelingen trachtte hij opnieuw de kerkelijke vrede te dienen, want die was hem zeer lief. Zijn inzicht in de achtergronden van de twisten, stemde hem mild tegenover zijn tegenstanders. Hieronder volgen enkele aanhalingen uit zijn excurs over Wetticisme en Judaïsme. Al moest men ze eigenlijk niet los van hun oorspronkelijke verband lezen. Daarin vormen ze namelijk de conclusies uit breedvoerig Schriftonderzoek.

Met name uit de strijd die de apostel Paulus tegen deze kerkvijanden heeft moeten voeren.

„Laten we er de les uit trekken niemand, ook onszelf niet, te vernederen onder een menselijke 'Wet', waarop de glans van Goddelijke afkomst en gezag ten onrechte gelegd wordt. Persen we elkander niet in één model, waarvan niet een hartje mag afgeweken. Het cliché maakt bange, saaie mensen”, 467. Laten we oppassen „het schone Geref. kerkboek – Schrift, belijdenis, formuleren en kerkenordening” – verkeerd te lezen, „niet Evangelisch genoeg”. 468.

„We moeten ook maar geen wonderen verwachten van menselijke gedachten, woorden, formuleringen, geschriften van getrouwe Christenen, zelfs van geen belijdenisgeschriften en een kerkenordening. Ook daarop kan men vieselijk vertrouwen en hierdoor God jaloeers maken. Het zijn wel dingen, die gezegend kunnen werken, maar ook tot een vloek kunnen worden. Dat hangt geheel af van de geest, waarin en de manier, waarop men ze gebruikt. Het zijn goede dingen, maar men moet ze de baas blijven. De gemeente van Christus mag er haar vrijheid toch weer niet door verliezen, waarvan juist die woorden en geschriften vaak zo kostelijk gewagen. Men moet ze laten staan, waar ze behoren te staan, nl. verre beneden Gods Woord. Anders gaan ze soms ave-rechts functioneren en worden ze vroeg of laat toch door iemand, die niet meer hun oorspronkelijke geest verstaat, gebruikt als hamers en bijlen om er de boel mee kort en klein te slaan in Gods huis. Wat nu juist niet de bedoeling was van de opstellers. Men dient erop te letten in wat voor tijd ze zijn gegeven en opgesteld en met wat voor bedoeling. Steeds om niet door zichzelf maar door Gods Woord de harten aan God en Zijn Christus te binden. Ze wijzen oorspronkelijk van zichzelf af”, 469.

Ik zou in gebreke blijven als ik voorbij ging aan Vonks preekwerk. Nog helderder en boeiender dan met de pen was hij op de kansel leraar der Heilige Schrift. Jaar in jaar uit bediende hij tweemaal per zondag het Woord van God voor de Schiedamse gemeente. Meestal in de vorm van seriepreken over hele bijbelboeken. En altijd opgezet naar zijn exegetische abc: let op de text, de context en de canonische plaats (of omgekeerd). Hij ploeterde in die jaren zo hard, dat de inkt van zijn catechismuspreken soms amper droog was wanneer hij de kansel beklom. Velen die het voorrecht hadden hem jarenlang als herder en leraar te mogen horen, hadden voor hun verdere leven van hem geleerd de Schrift te lezen als het Boek van Gods vaste genadeverbond, met zijn rijke beloften, evangelische bevelen, maar ook ernstige vloeksancties. Wanneer hij de Schriften opende, klonk dat naar Ps. 119:54 de gemeente als muziek in de oren. Ze hoorde in klare bewoordingen hoe goed de HERE voor haar was en wie zij voor Hem behoorde te zijn.

Levensavond

Ook voor ds. Vonk betekende oud worden verlies van krachten. In 1975 mengde hij zich voor de laatste keer in de kerkelijke actualiteit met zijn brochure: *Eénmaal Pinksteren*.

Toen hij al boven de tachtig gekomen was, voldeed hij aan een reeds lang gekoesterde wens: ook nog een verklaring van het boek Openbaring te mogen geven. Omdat zijn krachten verminderd waren en hij zijn einde zag naderen, bepaalde hij zich tot zijn eigen visie op dit boek, zonder breed beroep op andere auteurs. Men diende het laatste bijbelboek volgens hem niet te lezen als een soort Enkhuizer Almanak over toekomstige algemene wereldoordeelen, maar evenals alle andere bijbelboeken als een boek van het verbond. Openbaring sluit zich nauw aan bij Jezus' oordeelsprofetie in Matth. 24. Het verkondigt de wraak van het verbond over het Messiasverwerpende Jeruzalem en troost de gelovigen uit Israël en de volken met de nederdaling van Nieuw-Jeruzalem.

Voor na het verlies van zijn trouwe echtgenote Rijkje van Hall in 1988 voelde hij zich vaak eenzaam. Ik noem haar tot besluit van dit in memoriam met ere, want zonder haar steun en offervaardigheid had Vonk als vader van een groot gezin nooit zo 'overvloedig in het werk van de Here' (1 Cor. 15:58) kunnen zijn als hij dankzij haar inzet kon wezen. „Laat heel de stad haar naam met ere noemen”, Spr. 31:31 GNB.

Op maandag 22 november 1993 ont-sliep Cornelis Vonk in zijn Here en Zaligmaker. De vrijdag daarna moest ook hij als kind van Adam worden 'gezaaid in oneer', maar om straks te worden 'opgewekt in heerlijkheid', 1 Cor. 15:42. Moge zijn nagelaten werk nog velen ten zegen zijn.

K.B. Holwerda, Ede

In memoriam ds. Halbe van der Veen

5 juli 1915 – 25 nov. 1993

Dat de Here hem uit dit leven wegnam, kwam voor ds. Halbe van der Veen als een verlossing. Zó ernstig was zijn lijden geworden, zo moeilijk de zorg voor hem, als gevolg van de verwoesting door erge ziekte. Een ziekte die voor hem al veel langer een handicap moet hebben betekend – en voor zijn vrouw en kinderen een onbestemde zorg – dan hij zich bewust was. Dat heeft een moeilijke weg betekend voor een man, wiens pad toch al bepaald niet over rozen was gegaan. Dwars daardoorheen werd hij niettemin gebracht tot de vrede, die hij aan zovelen verkondigd heeft.

Toen de begeerte bij hem was gaan leven, de Here te dienen in de verkondiging van Zijn Evangelie, viel de student van de theologische student Van der Veen juist in de jaren van de Tweede Wereldoorlog. En tegelijkertijd in die van de kerkstrijd. Over de invloed van die 'omstandigheden' juist in zo'n levensfase moeten we niet gering denken. Beslist onverdachte getuigen weten overigens uit zijn studententijd te melden, dat hij altijd open stond voor medestudenten die op de één of andere manier met hun studie en wat daarmee samenhang in de knoei waren geraakt.

Collega Van der Veen bezat een paar uitgesproken karaktereigenschappen. Hij had een gigantisch geheugen voor feiten en samenhangen en onderlinge relaties in kerk en samenleving. Terwijl bij bovendien erg vasthoudend kon zijn, gepaard aan een soms ietwat hoekig trekje in zijn karakter. Onbedoeld kon hij een zegsman/-vrouw in verlegenheid brengen door de volharding waarmee hij navraag deed naar een verhaal. De combinatie van deze eigenschappen bezorgde hem in het Kampen van de oorlogsjaren een heel aparte naam. De hoogleraren die voor de bekende synodes waren, hadden nl. de gewoonte nu en dan studenten uit te nodigen voor een gezellige praatavond. Waarbij dan en passant nogal reclame werd gemaakt voor 'synodale' standpunten. Eén van die hoogleraren heeft de invitatie aan student Van der Veen achteraf vast berouwd. Aangezien Van der Veen met een angstig complete kennis van wat er precies besloten, gezegd en gedaan was, en wanneer, en met grote vasthoudendheid, op overigens correcte wijze zijn hoogleraar reddeloos 'vloerde'.

Nadat ds. Van der Veen tenslotte zijn studie had kunnen voltooien, maakte hij als beginnend predikant de tijd mee van de – toen nog 'jonge' – vrijgemaakte kerken: veel en mooi werk, materieel voor een groot gezin nogal

wat zorgen. Geleidelijk aan werden de meningsverschillen in de kerken groter. Voor ds. Van der Veen liep het tenslotte uit op een schorsing door zijn toenmalige kerkeraad. Gelukkig heeft die kerkeraad, eenmaal zelf door de kerkelijke machine platgewalst, die schorsing later ongedaan gemaakt. Maar toen was het leed al geschied. Van der Veen was geen man die zich daar makkelijk naar buiten toe over uitte. Hij zocht ook niet zijn eigen eer. Maar deze ervaring heeft hem wel in het diepst van zijn ziel gekrenkt.

Voorzover ik kan nagaan, heeft ds. Van der Veen als krijgsmachtspredikant de beste tijd van zijn leven gekend. Het is tragisch dat hij zich in dienst bij de overheid 'gemakkelijker' heeft kunnen voelen dan in die van de gemeente. Hoe dan ook, in dienst heeft hij velen kunnen dienen met het Evangelie. Hij hield er ook heel wat goede contacten aan over. Bij zijn superieuren stond hij bekend als iemand, die er altijd was voor de 'jongens' en die hun belang ook altijd zwaarder liet wegen dan dat van hem zelf. Niets was hem ooit te veel. Hij trad kalm en rustig op, was goedmoedig en trouw. Men wist van hem dat hij een collega die met de troep op winterbivak was, zo nodig altijd zou bijspringen. Men wist ook dat hij niet conservatief was, terwijl hij anderzijds goed kritisch was tegenover de theologische of kerkelijke mode. Daarbij dwong hij respect af door zijn belezenheid, en de enorme kennis van zaken waarover hij dankzij zijn geweldig geheugen beschikte.

Na zijn pensionering als krijgsmachtspredikant ontwikkelde hij wat ik een 'heilige gedrevenheid' zou willen noemen, om 's zondags te kunnen preken. Dat deed hij graag, en hij vond het ook gewoon jammer als ergens een gemeente zonder voorganger zat terwijl hij beschikbaar was. Zo zijn er van Groningen tot Maastricht gemeenten in ons land waar hij jaren lang regelmatig optrad als gastpredikant. Een minder bekend gegeven uit deze latere jaren is, dat hij uitstekend thuis was en bleef in de theologische vakliteratuur. Hij nam ook wel de moeite, collega's of anderen die hij dacht daarmee te plezieren, te attenderen op literatuur die voor hen van belang kon zijn. Meermalen stuurde hij dan gewoon het desbetreffende boek maar vast op, met een begeleidende brief! Het is voor ds. Van der Veen een strijd geweest om te aanvaarden dat hij het preken moest opgeven. Alleen wie deze dienst zelf heeft moeten opgeven, weet wat dit zeggen wil. Gelukkig is dit verdriet kort geweest: zijn ziekte verergerde heel snel. Voordat er

plaats voor hem was in een verpleeghuis, mocht hij zijn intrek nemen bij zijn Heer. De apostel Paulus vertelt ons, vlak voor zijn eigen einde, wat trouwe dienaars te wachten staat, die de verschijning van onze Heer Jezus hebben liefgehad, 2 Tim. 4:6-8.

Dat zuster Van der Veen die haar man zo trouw liefhad, samen met haar kinderen, de kracht van Christus' opstanding mag ervaren in deze en de komende dagen. En dat de nagedachte-nis van broeder Halbe van der Veen, dienaar van het Evangelie, voor velen een sprekende verwijzing mag zijn en blijven naar zijn Heer, Jezus Christus. Dat geve God!

Eens

eens
toen ik kleiner was
dan een kerkbank
precies op maat
voor zondagsschool
ben ik hardop
blijven steken
in een tekst
met moeilijke woorden.

en men noemt hem
wonderbare
raadsman
sterke god
eeuwige vader
vre

daar heb ik
mijn sinaasappel verspeeld

nu
groot genoeg
om zelf kerstboom te zijn
probeer ik
vooral in de kerstnacht
bij kaarslicht
erachter te komen
hoe het verder gaat
als ezelsbruggetje
gebruik ik schapen
die zullen geloof ik
tezamen met de wolven weiden.

als het lukt
en anders
wacht ik maar
op de terugkomende herders

Uit: Dichterbij kan ik niet komen, door W. Ramaker
Recente keuze uit zijn gedichten.
Omvang: 81 blz. Uitg.: Kok, Kampen.
Prijs: f 19,90

J.M. Mudde

Kerkeraadsbeleid inzake relaties en relatievormen (4)

Dan kom je het als ambtsdrager tegen: samenwonen, een ongelijk span. Je kunt dit niet rijmen met de dienst aan de HERE en gaat erover in gesprek. Maar hoe? Een pleidooi voor een geestelijke en leeftijdgerichte benadering.

Geestelijk pastoraat

Ten eerste zal onze reactie op de problemen *geestelijk* moeten zijn en *niet moralistisch*. D.w.z.: we kunnen ons helemaal richten op het feit van de verkering met een ongelovige of het feit van het samenwonen. Alle inspanning verrichten om daaraan een einde te maken. De benadering is echter te oppervlakkig. Mijn ervaring is, dat achter samenwonen en een relatie met een ongelovige dikwijls een ander probleem schuilgaat. In niet weinig gevallen zijn het uitingen van gebrek aan diepgang in het geloof, een niet werkelijk toegewijd aan de HERE leven. Zelfs kunnen het er signalen van zijn, dat er tussen het gemeentelid in kwestie en de HERE een groeiende verwijdering aan het ontstaan is. Vaak gaat het eerste gesprek met iemand die verkering heeft met een ongelovige, of samenwoont, dan ook niet over dat speciale punt, maar over geloof en toewijding aan God. Geestelijk reageren houdt in, dat je heel scherp voor ogen houdt, dat je een mensenkind voor je hebt, voor wie Christus gestorven is. Het gaat boven alles om het behoud van dit mensenkind en niet dat het onze moraal – hoe bijbels ook – eigen maakt! Met dat doel gaan we het gesprek aan. Het betreffende gemeentelid zal mogelijk (weer?) geleid moeten worden tot aan de voet van het kruis, om daar af te sterven aan de oude mens en op te staan als nieuwe. Geestelijk reageren betekent niet, dat je meteen met een lijst bijbelteksten aankomt, die bewijst hoe fout men zit. Eerst eens aftasten: Waarom woon je samen? Hoe verantwoord je dat vanuit je geloof? Sta je open voor een gesprek? Vervolgens kunnen andere punten aan de orde komen: Welke rol speelt de HERE God in je leven? En Zijn Woord? En dan nog is het niet de bedoeling deze vragen als kanonskogels af te vuren. Gezocht zal moeten worden naar een houding waarin zowel werkelijke openheid als de eigen positiekeuze naar voren komen.

Bijbels

Het zal duidelijk zijn, dat deze benadering een intensieve pastorale bearbeiding vraagt, geduld en voorzichtigheid. Toch is deze benadering wel de aangewezen weg. Wil er wat aan het leven veranderen, dan zullen we bij

het hart moeten beginnen. En het hart van het leven is uiteindelijk de houding tegenover de HERE. Het is deze geestelijke weg die door de apostel Paulus zo prachtig bewandeld wordt in zijn brieven aan de Korinthiërs. Ook daar spelen grote problemen, ernstiger nog dan de onzel, maar de apostel blijft geestelijk bezig. Hij voert het hart naar het kruis van Christus, in de stellige verwachting dat waar dat gebeurd is, de levensstijl 'vanzelf' vernieuwd wordt.

Het is deze geestelijke weg die de HERE God bewandeld heeft t.a.v. bijvoorbeeld de polygamie. Vermoedelijk vinden wij polygamie een ernstiger feit, dan samenwonen. Hieraan hebben vele groten van het O.T. zich echter schuldig gemaakt. De HERE God heeft Abraham niet verkoren om aan de polygamie een einde te maken, maar om de mensheid te leiden aan de voet van het kruis en daar een nieuw begin te maken.

Geestelijk reageren. Stel, een jongere geeft op geen enkele manier gehoor. Dat kan in het uiterste geval leiden tot tuchttoefening. Bij een moralistische benadering echter zal de jongere het idee houden onder de kerkelijke tucht te zijn gesteld alleen vanwege het samenwonen. Bij een geestelijke benadering zal hij het idee krijgen: Ik ben onder tucht gesteld en dat kon uiteindelijk niet anders, omdat het tussen de HERE God en mij niet goed zit.

Jaren des ondersheids

Vervolgens zou ik ook voor een leeftijdgerichte benadering willen pleiten. Het betreft voor een groot deel jongeren, vaak niet-belijdende, gemeenteliden, met name wanneer van verkering met ongelovigen sprake is. Het onvolgroeide van deze jongeren moet een extra argument zijn om geduld te hebben. Men is nog niet tot de 'jaren des ondersheids' gekomen. In dit verband wil ik wijzen op een opmerkelijk verschil tussen Num. 14:29 en Deut. 1:39. Het gaat in deze teksten om de toegang van het volk van Israël tot het land Kanaän. Uit Num. 14 blijkt, dat degenen die de leeftijd van twintig gepasseerd hebben, de toegang tot het land ontzegd wordt. De kinderen tot twintig jaar wordt de toegang verleend. Maar in Deut. 1:39 lezen we: „En jullie kleine kinderen, waarvan jullie gezegd hebben: ten roef zullen zij zijn, en uw zonen, die op dit ogenblik nog geen kennis hebben van goed en kwaad, die zullen daar komen...”. De kinderen tot en met twintig jaar worden hier dus onderscheiden in de kleine kinderen en degenen, die goed en kwaad nog niet kennen, de jaren

des ondersheids nog niet bereikt hebben. Verg. Jes. 7:14-16 waar van de jongen genaamd Immanuël gezegd wordt: Boter en honing zal hij eten zodra hij het kwade weet te verwerpen en het goede te verkiezen. Maar voordat de jongen weet het kwade te verwerpen en het goede te verkiezen, zal het land onbevolkt zijn... Het onderscheidingsvermogen van de mens is in wording. Daarom is een kind op andere wijze aansprakelijk als een volwassene. Om deze reden mogen de niet-volwassenen wel, de volwassenen niet het beloofde land in.

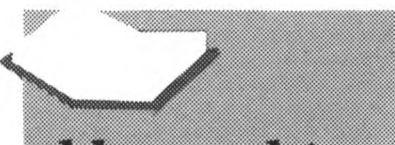
Groeiende aansprakelijkheid

Ook de Heilige Schrift rekent dus met het ervaringsgegeven, dat kinderen gaandeweg tot inzicht komen van goed en kwaad. Hiervan moeten we leren, dat kinderen, m.n. pubers, een beetje de tijd gegund moet worden om met alle ingrijpende veranderingen in hun leven klaar te komen. Sommigen hebben het nu eenmaal nodig om eerst over de grens te gaan, voordat ze zien dat de grens zinnig is en goed. Zo rond het twintigste levensjaar, bij de één eerder, de ander later, bij een enkeling nog weer later (als het veel later wordt gaat de Bijbel het woord 'dwaas' gebruiken), is dit proces een beetje uitgekristalliseerd. Dan is iemand ten volle aansprakelijk en verantwoordelijk voor zijn daden. Hiermee moeten we in het pastoraat onder jongeren rekening houden. N.B., ik zeg dit alles niet om met de normen (zie het eerste artikel!) te gaan sjoemelen! Integendeel, ik denk juist dat jongeren – óók in hun puberteit – duidelijk op de grenzen en de normen gewezen moeten worden. Doe je dat niet, dan kan het normbesef voor jaren geschaad worden. Hen moet alleen wat tijd gegund worden zichzelf die grenzen eigen te maken.

Afrikaantjes

Kerkelijke jongeren doen me wel eens aan Afrikaantjes denken. Als ik Afrikaantjes zaai en ze komen net boven de grond, hebben ze veel weg van bepaalde soorten onkruid. Pas later zie je dat het een sierplantje is. Zo is het met kerkelijke jongeren vaak ook: eerst denk je 'onkruid', later denk je 'toch een sierplantje'. Gewoon in de grond laten staan en even de tijd gunnen.

Tenslotte, wie uit het bovenstaande de konklusie trekt, dat ik meen 'de duim-schroeven' harder aan te moeten draaien naarmate bepaalde dingen op latere leeftijd voorkomen, heeft daarin gelijk.

Boekbespreking

The Poor are Many

N.a.v.: Frank Sawyer, *The Poor are Many. Political Ethics in the Social Encyclicals, Christian Democracy, and Liberation Theology in Latin America. Proefschrift. Kok, Kampen, 1992.*

Latijns-Amerika

Zoals onlangs al in 'Opbouw' werd aangekondigd, volgt nu een poging tot bespreking van een proefschrift dat mei vorig jaar werd verdedigd door Dr. Frank Sawyer, destijds verbonden aan de Nederlands Gereformeerde Kerk van Zoetermeer en nu verbonden aan de Theologische Faculteit in Sárospatak, Hongarije. In de tussentijd heeft dr. Sawyer, die van geboorte Canadees is, een aantal jaren doorgebracht in Midden-Amerika. De neerslag van die periode vindt men in zijn proefschrift terug. In zijn dankbetuiging maakt hij daar onder andere melding van. "From students in Honduras, Nicaragua and El Salvador I learned much about Latin American realities." (v)

In ruim 200 pagina's krijgt de lezer inzicht in de sociaal-economische en politieke werkelijkheid van Latijns-Amerika, maar het accent in het proefschrift ligt vooral op de wijze waarop de Rooms-Katholieke Kerk, de Christen-Demokratische partijen en de Bevrijdingstheologie op die realiteit hebben gereageerd en nog reageren. Daarmee ligt voor de lezer dus een problematiek op tafel waarmee we lang niet elke dag zo worden geconfronteerd. Zowel de precieze probleemstelling als de vele pogingen om tot een vreedzamer en menswaardiger bestaan in de Latijnse wereld te komen worden een stuk helderder dan ook het geval is, als men kranten en tijdschriften hier geregeld over dit alles leest. Tegelijk valt op hoe dr. Sawyer impliciet en soms ook expliciet partij kiest: uit zijn relaas blijkt een warme belangstelling voor het wel en wee van de vele armen in de regio; bovendien spreekt hij met respect over de pogingen van Rooms-katholieke theologen en anderen om in een situatie van onrecht echt tot enig herstel te komen. Dat is een zaak die al snel moet worden opgemerkt: geen anti-paaps geluid in dit proefschrift.

in wat meer detail: toen

Nu een wat meer gedetailleerde weer-

gave van (een deel van) de inhoud. Er wordt immers zoveel stof aangeboden dat het niet goed te doen is om alle zaken die aan de orde worden gesteld ook echt recht te doen. Laat ik daarom maar mijn persoonlijke voorkeur en interesse enigszins volgen bij het weergeven van een deel van de tekst en het registreren van mijn eigen reacties daarop.

In de eerste plaats, het meest informatieve – en schokkende – deel van het proefschrift voor mij waren hoofdstuk 2, waarin de historie van de regio weergegeven wordt en hoofdstuk 5, dat speciaal ingaat op de politieke omstandigheden van Centraal Amerika. Hoofdstuk 2, *Political Ethics in a changing Context*, neemt de lezer mee op een tocht die 500 jaar geschiedenis van Latijns-Amerika omvat. We lezen in een paar zinnen van zeer groot en schreeuwend onrecht, door de Spaanse Conquistadores begaan vanaf het eerste moment dat ze voet aan wal zetten. Ik citeer: „In 1531 voer Francisco Pizarro naar Peru en in drie jaar tijd marcheerde zijn leger ongeveer 4800 km door het Andes gebergte, waarbij het Inca rijk werd veroverd en Lima werd gesticht in 1535. Hele bevolkingen van inheemse volken die niet in de veroveringsoorlogen omkwamen zouden sterven aan de ziekten die de veroveraars met zich meebrachten en door de dwangarbeid op de velden en in de mijnen. De Azteken, Maya's en Inca's werden gemarginaliseerd; ze werden teruggedrongen in de bergen en de oerwouden. De conquistadores verdeelden het beste land onder elkaar in een quasi-feodaal *encomienda* systeem dat lijfeigenschap vereiste alsook schatting eiste van de inheemse bevolking als tegenprestatie voor het feit dat ze tot het Christelijk geloof waren bekeerd en voor het *patronato* systeem dat bepaalde bescherming bood die geordend en gelegitimeerd waren door Koning en kerk in een soort () hiërarchie van God, Heiligen, Paus, Koning, *Gobernadores*, grondbezitters, *Criollos*, *Mestizos* en inheemse lijfeigenen. Zonder een gevoel hoe dat van binnenuit ervaren werd kan men veel van het traditionele Latijns Amerika niet begrijpen. Men heeft opgemerkt dat dat systeem van verovering, *encomienda* en *hacienda* in sterke mate aanleiding heeft gegeven tot traagheid in Latijns-Amerika. De verovering en de kerstening, oftewel de verovering van gebieden en van zielen, gingen hand in hand en zodoende zou de kerk vierhonderd jaar lang vaak geassocieerd worden en betrokken raken bij diktatoriale regimes. De Kerk, als een integrerend bestanddeel en zelfs als een profetische stem in Latijns-Amerika moet in haar sociale context worden begrepen om haar oudere en nieuwere sociale rol te kunnen begrijpen." (23,24) Iets verderop lezen we hoe Spanje, dat de overzeese gebieden als pure wingewesten gebruikte, achterbleef met haar systeem van

'fictieve economie' van een mercantilisme dat gebaseerd was op goud en zilver, dat uit de koloniën werd betrokken, in plaats van op industrialisatie en een rationeel gebruik van het economische proces. () Deze poging zo snel mogelijk rijk te worden berokkende op de lange duur aan zowel Spanje als haar koloniën ook aangrijpend gevonden. Ook overtuigde het me opnieuw van de noodzaak om als Christen na te denken waar het beleid van onze welvarende landen in de Derde Wereld toe leiden kan.

de Rooms-Katholieke Kerk

Tegen die achtergrond wordt de inhoud van hoofdstuk één een heel stuk helderder. Daar gaat het vooral om de houding van de diverse Latijns-Amerikaanse bisschoppenconferenties en hun uitspraken over de politieke en sociale kwesties in hun regio.

bisschoppenconferenties en encyclieken

Dr. Sawyers boek gaat behoorlijk uitvoerig in op de diverse pauselijke encyclieken en de diverse bisschoppenconferenties.

We lezen over de inhoud en de uitwerking van encyclieken als 'Rerum novarum' (1891) en 'Quadragesimo Anno' (1931) tot en met 'Centesimus Annus' (1991) Ook volgen we conferenties als CELAM II in Medellín (1968) waar 'het thema van de bevrijding in verband met beheersing en afhankelijkheid werd gesteld en waar een nieuwe wending werd gemaakt naar een kerk van de allerarmsten.' (41)

Tijdens CELAM III (1979) die gehouden werd te Puebla (Mexico) was de toon van de documenten voorzichtiger maar werd toch ook openlijk gesproken tegen de „nationale veiligheids"-doctrine die in Latijns-Amerika leidt tot militaire overheersing". (50)

Temidden van de gegevens in dit verband wordt ook de aandacht gevraagd voor de opkomst van de Bevrijdingstheologie. Bij de beoordeling van de situatie spreekt Sawyer van 'the struggle of paradigms' die plaatsvindt in Latijns-Amerika. (58) Zoals al gemeld, viel me op met hoeveel sympathie de schrijver spreekt van rooms-katholieke theologen en schrijvers die aan de diepe malaise in de regio iets constructiefs willen doen.

en verder...

Verder moet ik eerlijk belijden dat ik de discussie over de idealen van de Christen Democraten in Latijns Amerika wat ver van mijn bed vond staan (hoofdstuk 3), maar dat was anders met de "Teologia de la Liberacion" (hoofdstuk 4) waarin aandacht wordt gevraagd voor het denken van bevrijdingstheoloog Gustavo Gutierrez. (pp.91-123) Tegelijk moeten we opmerken dat het werk van Gutierrez ook door middel van andere publikaties in ons land zeker niet onbekend mag heten.

Hoofdstuk 6 gaat in op de konklusies, onder het kopje 'Veritas omnia vincit',

'de Waarheid overwint alles'. In zijn oordeel over de Bevrijdingstheologie merkt Sawyer op: „De Bevrijdingstheologie heeft er terecht op gewezen dat het winstmotief afgodische vormen heeft aangenomen en oorzaak is geworden van onderdrukking en armoede. De Bevrijdingstheologie heeft een niet te loochenen stoot gegeven tot verandering van Latijns-Amerika. () We moeten verder de Bevrijdingstheologie eren om haar vasthouden aan de dialektische spanning tussen geloof en samenleving en tussen onderdrukking en bevrijding.” (176,177)

Aan het einde van zijn proefschrift lees ik onder andere het volgende: „Het zal uit de multidimensionale kenmerken van structurele armoede duidelijk zijn dat er niet sprake is van slechts een antwoord op de sociale kwestie in Latijns-Amerika.

() Wat waar is in zowel het werk van (de Christendemocraat) Frei () als in Gutierrez' *Teología de la Liberación* is dat ze beiden een stuk waarheid hebben gesproken over voortdurende structurele onderdrukkingen, verkeerde prioriteiten, en op hun eigen wijze hebben gesproken over een nieuwe mogelijkheid. Ze ontkennen niet dat God en de democratie in Latijns-Amerika in een leegte zijn terechtgekomen; () toch inspireren ze ons om te luisteren naar een evangelie van liefde en gerechtigheid en naar een nieuwe praxis van dit alles te zoeken. Het spreken van de waarheid heeft de grote verdienste dat het een debat doet ontstaan waarin het gaat over opties die hoop brengen en dat het er bovendien om gaat om een nieuw politiek ethisch gedrag in Latijns-Amerika aan de orde te stellen.” (183)

Nawoord

Laat ik eerlijk zeggen dat ik in mijn recente leven wel eens dissertaties onder ogen heb gekregen die ik sneller las. Dat ik over dit proefschrift relatief lang heb gedaan lag niet aan het Engels, maar aan de thematiek. Het specifieke 'jargon' van de bevrijdingstheologie en de wijze waarop sociale misstanden in Latijns-Amerika worden beschreven is voor mij persoonlijk soms een belemmering om snel op te schieten. Omdat Sawyer veel van zulk materiaal in zijn proefschrift opneemt, uiteraard, werd dezelfde 'taalkundige zwarigheid' door mij ook bij het lezen van deze dissertatie geregistreerd. Tegelijk ben ik weer onder de indruk gekomen van de geweldige nood van die regio en ben ik (wat wellicht wel nodig was) ook gecorrigeerd in mijn soms nogal afwijzende houding t.o.v. de bevrijdingstheologie. Dat is alles voor mij persoonlijk winst. Tegelijk vraag ik me nog wel een andere zaak af: in hoeverre staat het hele subcontinent Latijns-Amerika nog waar Sawyer ons aan het einde van zijn proefschrift achterlaat? Als ik het vrij recente werk van dr. David Martin, *Tongues of Fire. The Explosion of Pro-*

testantism in Latin America. (Blackwell, Oxford, 1990) lees, dan wordt in dat boek gesuggereerd dat de basisgemeenschappen en ook de Bevrijdingstheologie in feite al wat achterhaald zijn. Momenteel is, aldus Martin, een veel belangrijker ontwikkeling de overgang van velen der armsten naar de 'Evangelicos', de Protestanten. Datzelfde geluid heb ik van diverse kanten vernomen. Is het juist dat de 'grenzen' in Latijns-Amerika inmiddels al weer op andere plaatsen liggen dan de plekken die we onder leiding van dr. Sawyer verkennen?

Profielschets

„Wie ben ik dat ik daar heb mogen staan”, merkte de predikant op die de profielschets van zijn opvolger zag. Ik weet niet of het de bedoeling was dat hij van die schets kennis nam. Maar zijn woord herinnerde aan de uitspraak van Koningin Juliana, bij de aanvaarding van haar hoge ambt: „Wie ben ik dat ik dit mag doen”. Er is wel verschil. De Koningin stond nog voor haar taak en onder de indruk van de omvang en het gewicht daarvan gaf zij te kennen dat deze voor haar eigenlijk te groot was. De predikant stond achter zijn werk en keek er door middel van de genoemde profielschets voor zijn opvolger op terug. Wie ben ik dat ik daar heb mogen staan. We kennen de taakomschrijving niet die de commissie voor zijn opvolger had geformuleerd. Maar er zit in de manier waarop men een

soort compositiefoto samenstelt van de gewenste ambtsdrager iets waaraan men zich zou kunnen spiegelen. Hij moet er zo en zo uitzien. Wie de eisen kent welke dikwijls aan een dienaar van de gemeente worden gesteld zou haast denken dat men van de herder een schaap, liefst met vijf poten maakt. Die geprofileerde zoekacties lopen soms helemaal op niets uit.

Na een- of tweemaal een beroep te hebben uitgebracht, wordt in de meeste gevallen het ontwerp terzijde gelegd. Er kan zo maar een kandidaat komen opdagen die de gemeente in één keer wint. Ieder zegt: dat zou 'm kunnen zijn. En daar gaat de profielschets het archief in.

Hoe zou een dominee moeten zijn?

De vraag is wie uitmaakt hoe de dominee zou moeten zijn. De gemeente heeft een inbreng bij het beantwoorden van die vraag, de kerkeraad natuurlijk nog meer. Maar wat zegt de bijbel? We vinden mooie karakters getekend in de pastorale brieven. Zo zouden we allen begeren te zijn of te worden. Dat we het Woord recht zouden snijden. Dat we een klare boodschap zouden brengen. Dat we een voorbeeld zouden nemen aan de apostel Paulus, die vastberaden zijn evangelie bracht. Dat we bewogen zouden zijn met het heil van mensen, omdat de liefde van Christus ons dringt. Dat we... Nog veel meer zou er te zeggen vallen. Welke schets geeft de bijbel ons van het profiel van een dienaar?

Welsprekendheid? Het is niet te vermaden. Vriendelijkheid in de omgang met mensen? Het kan er niet zonder. Een stevige kennis van de Schriften? Zij is onmisbaar. Bewogenheid met armen en bedroefden? Vanzelf. Maar wat het meest vereist wordt door de Schrift, die ons een schets biedt van een dienaar van Christus is vooral dit éne. Hij moet trouw zijn. En trouw is de deugd die alle trekken van welk profiel dan ook bepaalt. Trouw tot in het kleine.

Wat is er wat te koop in ons kerkelijke wereldje! Als op een gemeentevergadering de zaken rondom het beroepingsweek aan de orde komen kan je als dominee maar beter thuisblijven. Als je alles aanhoort zou je er een minderwaardigheidscomplex van kunnen krijgen. Daarom ben ik zo blij met dit artikel van de hand van Prof. W. van 't Spijker, dat wij knipten uit 'DE WEKKER'. Hij verwijst terecht naar de bijbelse normen. Want niet wat wij wensen, maar wat God eist, dat is doorslaggevend! En als predikant en gemeente elkaar op een schriftuurlijke manier bejegenen en elkaar in het gebed vasthouden, zal de Here der kerk wel wegen wijzen waarlangs zij samen kunnen gaan!

Enschede
O. Mooiweer

Reis door Turkije

12 (slot)

P.C. van Wijk

In Cappadocië

Van Ankara gingen we naar Cappadocië. Als gevolg van de vaak gebrekkige aanwijzingen zaten we al spoedig op een verkeerde weg. Achteraf vonden we dat niet erg, want we moesten hierdoor een smallere weg nemen, die door een prachtig landschap gaat. We zagen hele mooie zandheuvels, smalle riviertjes en een prachtig meer.

En zo kwamen we in een gebied, dat van oudsher Cappadocië heet. In Handelingen 2 wordt verteld, dat op de Pinksterdag in Jeruzalem joden waren uit Cappadocië, Pontus en Asia. Evenals de mensen uit andere streken hoorden ze de apostelen in hun eigen taal spreken.

Of Paulus hier ooit is geweest, weten we niet. De streek zal hem niet geheel onbekend zijn geweest, want hij werd aan de Zuidkust, in Tarsus, geboren. Naar Cappadocië was het wel enkele honderden kilometers, maar die grote afstanden waren blijkbaar geen bemerking. Hij heeft in Azië duizenden kilometers afgelegd, al of niet met behulp van een ezel.

Cappadocië is al vroeg een christelijk centrum geworden. Er waren honderden christelijke kerken en kloosters, voor een groot deel in de enorme rotspartijen. Alleen in de buurt van het plaatsje Göreme zijn 365 kerken geweest, waarvan er 100 zijn teruggevonden. In de 4e eeuw en enkele eeuwen daarna waren er duizenden monniken en kluizenaars in Cappadocië. Tijdens het concilie van Nicea in 325 waren zeven Cappadocische bisschoppen aanwezig.

Cappadocië is wel de 'tuin van God' genoemd. Hierbij zal niet alleen gedacht zijn aan de vele joden, die er eerst, en christenen, die er later, woonden, maar ook aan het buitengewoon mooie landschap. Bij Kayseri (vroeger Caesarea, niet te verwarren met Caesarea in Israël) is een hoge berg van 4000 meter, die heel lang geleden tijdens vulkaanuitbarstingen een enorme hoeveelheid as en lava te voorschijn bracht. Het landschap werd hiermee over veel kilometers bedekt en als gevolg hiervan werd er tufsteen gevormd. Dit poreus gesteente werd door de regen uitgehold

en als gevolg van het natuurgebeuren (regen, wind, zon) werden er merkwaardige uitsteeksels gevormd. Er zijn bv. rotspunten met zoets als een platte steen er op. Als je op een heuvel staat en naar beneden kijkt, is het soms net of je een enorm tentenkamp ziet, allemaal kleine 'puntrotsjes'. In een reisgids staat, dat het op een sprookjeswereld lijkt met puntmutsen, duiventillen, schoorstenen en paddestoelen.

Daar komt nog bij, dat in die rotspartijen verschillende kleuren voorkomen. En in de stralende zon heeft dat alles een heel bijzonder effect.

In deze 'tuin van God' hebben tot in de 14de eeuw christenen gewoond. Ze zijn er vaak vervolgd, maar vaak hebben ze er ook rustig kunnen leven. Het bijzondere is verder, dat in de rotsen niet alleen woningen zijn uitgehouwen, maar ook kerken en kloosters zijn gemaakt. Tijdens de christenvervolgingen hebben de grotten als schuilplaats gediend, maar in rustige tijden woonden er monniken en kluizenaars en ook 'gewone' mensen.

Ook waren er in dit gebied onderaardse steden, die zijn aangelegd in de 7de eeuw, toen vanuit Arabië de moslims in de buurt kwamen. Er is een enorme hoeveelheid van gangen, veel kilometers lang en soms zijn er wel vijf of zes verdiepingen. Hier hebben vele jaren christenen gewoond. De gangen werden vaak afgesloten met enorme stenen. De onderaardse steden hadden meertjes, waardoor er drinkwater was, opslagplaatsen voor eten, dat in rustige tijden werd opgeslagen.

Enkele van deze ondergrondse steden kunnen vandaag nog bezocht worden. Gelukkig, dat er een goede 'wegbewijzing' is, want anders zou je er beslist verdwalen. Duidelijk staat aangegeven waar de verschillende ruimten voor dienden en zelfs is er nog een schuilkerk met een altaar te zien. Dat de mensen in die tijd aanzienlijk kleiner waren dan tegenwoordig hebben we ook ontdekt. Op een gegeven moment kon ik niet verder, toen ik trachtte in ongeveer haakse houding me voort te bewegen. Op gevaar af, dat ik beklemd zou komen te zitten (staan!), ben ik nog even doorgegaan, maar toen ben ik in dezelfde houding toch maar teruggegaan.

De kerken en kloosters, waarvan er vele bewaard zijn gebleven, zijn, zoals gezegd, bijzonder. Niet alleen omdat het je stil maakt, dat hier mensen hebben gewoond en tot God hebben gebeden, maar ook omdat ze getracht hebben hun godsdienst vast te leggen in de prachtigste muurschilderingen, die vrijwel ongeschonden de eeuwen hebben getrotseerd. In de vallei van Göreme is een soort museum in de open lucht, waar in een grote cirkel een aantal kerken en kloosters zijn te bezichtigen. Je moet soms wat klimmen om erin te komen, maar de moeite wordt ruimschoots beloond. Om een voorbeeld te noemen: in de Karanlık kloosterkerk, ook wel don-

kere kerk genoemd omdat er helemaal geen ramen zijn, kom je eerst in een voorportaal, van waaruit je naar boven kunt en naar beneden. Er is een kloosterruimte en een kerkzaal en overal zijn fresco's te zien, bijbelse voorstellingen, gedeelten van de door Christus afgelegde kruisweg, de verheerlijking op de berg enz.

Hier, in Cappadocië, is een stuk christelijke cultuur te zien van heel lang geleden, enig in zijn soort.

We waren er drie volle dagen in een gezellig klein hotel in een even gezellig plaatsje, temidden van gezellige mensen, die graag een praatje maakten.

We hadden er nog wel langer willen blijven, maar dat kon niet. We reden terug naar Ankara en vandaar vlogen we naar Istanbul, waar we nog een week uitrustten, voor zover dat mogelijk was. Want ook hier was veel te zien. Na veel gezocht vonden we er een klein Armeens kerkje, waar nog kerkdiensten worden gehouden. Toen we even met de kosteres spraken, bleek, dat ze er van overtuigd is, dat Jezus leeft, temidden van de vaak moeilijke omstandigheden. En omdat Hij leeft, leven wij met Hem! Vanuit Istanbul vlogen we terug naar Nederland.

Geschenk

Hemelse Vader,
de ene mens
is voor de andere mens
een wolf,
maar in de kerstnacht
is een lam geboren,
aan het lichtende
en welluidende firmament
klinkt de stem van engelen:
vrede op aarde!

Hoe kan het bestaan,
U hebt deze rotte en gemene
wereld
lief,
U schept behagen in
mensen,
uw kerstgeschenk is
een offerlam,
het verzoent onze schuld,
het geeft ons vrede.

Wij bidden U,
help ons, door de kracht van uw
Geest,
het lam na te volgen,
vergeving te brengen
in plaats van vergelding,
vrede
in plaats van vijandschap.

Tot glorie van U,
lieve Vader,
tot heil en geluk
van uw aarde.

(Uit: Wij komen biddend voor U staan,
door Jaap Zijlstra.
Recente uitgave. Kok, Kampen.
Omvang 56 blz. Prijs f 14,90)

Johan Klein, Rijswijk

Het daghet in den Oosten

Aan het Heilige Geestkerkhof in Delft staat een beeldje. Het is nog geen twee meter hoog: korter dan de sokkel waarop het rust. Doordat het pal naast de Oude Kerk staat, valt het nauwelijks op.

Alleen buitenlandse toeristen nemen er nu en dan notitie van. Zij zien een jonge vrouw in een eenvoudige mantel en een charmant kapje om haar hoofd. Haar gezicht, waarop intense blijdschap staat te lezen, houdt ze schuin omhoog in de richting van het oosten. Op de sokkel staat: Geertruyt van Oosten (1330-1358).

Geertruyt is maar 28 jaar geworden. Ze was een eenvoudig Delfts begijntje, van wie wordt verteld dat ze elke dag het lied 'Het daghet in den Oosten' zong. Ze schijnt er haar (bij)naam Van Oosten aan te danken te hebben. Waarschijnlijk dichtte ze het lied zelf: op de wijs van een bekende middeleeuwse liefdesballade. Van die ballade nam ze niet alleen de melodie, maar ook de eerste twee regels over en het thema: de smartelijke scheiding tussen twee gelieven, een vrouw die haar geliefde door de dood verliest.

Met haer sneewitten handen

De tekst van de ballade kennen we uit het Antwerps Liedboek van 1544. Een meisje krijgt een aanbod van een jongeman, die haar wil schaken. Hij is op de vlucht en wil met haar het land uit. „Ik heb al een vriend”, zegt het meisje (op z'n middelnederlands: „Ic ligge in mijns liefs armkens met grooter waerdicheyt”). „Heb je al een vriend?” vraagt de jongeman. „Ga dan maar eens gauw onder de groene linde kijken!” Als het meisje bij de linde komt, ziet ze haar vriend liggen: dood – kennelijk verslagen in een duel met haar schaaklustige minnaar. Ze gaat naar het kasteel van haar vader om hulp te halen, maar niemand is bereid haar te helpen bij het begraven van haar dode. Tenslotte begraaft ze hem zelf; daarna trekt ze zich terug in een klooster.¹

*Si nam hem in haren armen,
Si custe hem voor den mont
In eender corter wijlen
Tot also menigher stont.
In eender corter wile...*

*Met sinen blancken swaerde
Dat si die aerde op groef;
Met haer snee witten armen
Ten grave dat si hem droech.
Met haer snee witten armen...*

*„Nu wil ic mi gaen begeven
In een cleyn cloosterkijn
Ende draghen swarte wijlen (sluiers)
Ende worden een nonnekijn,
Ende draghen swarte wijlen...”*

*Met haer claer stemme
Die misse dat si sanck,
Met haer snee witten handen
Dat si dat belleken clanck.
Met haer snee witten handen...*

In haar parodie heeft Geertruyt elementen overgenomen uit de 1e en de 5e strofe van de ballade. Ik laat ze hieronder volgen. In de 1e strofe is de jongeman aan het woord:

*„Het daghet in den oosten,
Het lichtet overal,
Hoe luttel weet mijn liefken
Och, waer ick henen sal.
Hoe luttel weet mijn liefken...”*

*Tmeysken nam haren mantel
Ende si ghinc eenen ganck
Al totter linde groene,
Daer si den dooden vant (vond).
Al totter linde groene...*

Deze strofen heeft Geertruyt in de eerste twee strofen van haar lied 'vergeestelijkt'. Voor de vrijer die met het meisje het land uit wil vluchten, is de zoekende ziel in de plaats gekomen. En in plaats van de groene linde waaronder het meisje haar dode aantreft, vindt de zoekende ziel de boom van het kruis, waaraan de geliefde Verlosser gehangen is:²

*Het daghet in den Oosten,
Die maen schijnt overal.
Hoe geerne soude ick weten
Waer mijn siel vaeren sal!
Hoe geerne soude ick weten!*

*Och siele, vrij edel siele,
Nu gaghet eenen ganck
Al tot den boom des cruycen,
Aenmerckt wie daeraen hangt.
Al tot den boom des cruycen!*

Aardse en hemelse minne

Tot den boom des kruisen! In de middeleeuwen was een dergelijke omgang met de werkelijkheid niet vreemd. Een gewone boom die symbool wordt voor het kruis van Christus, aardse liefde die heenwijst naar de 'hemelse minne': het hoorde er allemaal bij. De middeleeuwse symboliek omvat hemel en aarde: alles kan tot drager van bovennatuurlijke waarden worden. De liefde tussen man en vrouw wijst naar de liefde tussen Christus en de ziel, de gewone drinkbeker naar de kelk van de eucharistie, de jacht wordt symbool van het jagen op het 'hoogste goed' en de nacht-wake van het minnende paar een beeld van het 'wachten op de morgen Gods'. De middeleeuwse mens ervoer het dan ook niet als ongepast, wanneer een minnelied, een jachtlid of een wachterlied naar melodie en tekst voor een geestelijk lied model stond.³ Dat had zelfs een groot voordeel. Neem nu de parodie van Geertruyt. De liefdesballade 'Het daghet in den oosten' was zeer populair: iedereen kende er de melodie en tenminste enige strofen van. Door haar lied over haar liefde tot Jezus te zingen op dié

melodie, in bewoordingen die aan de populaire ballade herinnerden, kreeg ze de mensen er toe, haar woorden over te nemen. En natuurlijk hoopte ze dat iets van haar liefde tot de Heiland ook in de harten van de zangers zou ontwaken: dat hun gehechtheid aan aardse liefde zou omslaan in 'hemelse minne'. Ook toen was het gebruik van pop(ulaire) muziek een geliefde evangelisatiemethode!

Natuurlijk speelde de *mystiek* hierin een belangrijke rol. De mystiek doopt haar ganzeveer in de aardse minne om de liefde tussen Christus en de ziel erotisch in te kleuren.⁴ Een voorbeeld daarvan (één uit vele) vond ik in *Een devoot ende profitylyck boecxken* uit 1539⁵ in de vorm van een andere parodie op 'Het daghet in den oosten'. In zijn *Beknopte geschiedenis van het kerklied* (blz. 125/126) schrijft G. van der Leeuw deze parodie aan Geertruyt van Oosten toe:

*Het daghet in den oosten
Die sonne sciijt over al
Wie heer Iesum wil minnen
Hi en slape niet so langhe*

De erotisch aandoende kleuren springen onder meer in de 14e, 15e en 21e strofe in het oog:

*Dat crancelijn dat hi draghet
Dat is van bloede so root
Sijn lichaem heeft hi ghegeven
Voer (voor) mi in die bitter doot.*

*Sijn hooft heeft hi ghenegen
Al om te cussen my
Dat neem ick op mijn henevaert
Dat hi die liefste sal sijn*

*Sinen heylichen gheest wilt hi ons
senden
In onser herten gront
Na hem staet mijn verlangen
Na sinen rooden mont*

Als u deze strofen vergelijkt met de geciteerde strofen uit de liefdesballade, ziet u dat verschillende elementen uit de ballade terugkeren.

De vriendschap van uw ogen

Zo'n religieuze parodie op een wereldlijk lied noemt men een *contrafact*. De term wordt ook in wijdere zin gebruikt: ze duidt dan in het algemeen een nieuwe tekst op een reeds bestaande melodie aan. De nieuwe tekst hoeft dan niet aan de oorspronkelijke verwant te zijn – maar vaak zijn er wel raakvlakken aan te wijzen. In de bundel *Veelderhande liedekens*, verschenen in 1556⁶, komt een lied met de wijs-aanduiding 'Het daghet uutten Oosten' voor. Wanneer we de tekst bekijken, blijkt deze nauwelijks nog iets gemeen te hebben met de middel-

eeuwse ballade. Alleen de eerste twee regels herinneren er aan. Ik citeer de beginstrofen (in gemoderniseerde spelling):

*Nu komt die sonne opdringen.
Zij verlicht den dag zo klaar.
Die kleine woudvogelkens zingen.
Zij verkondigen dat voorwaar.*

*Zij zingen en zij trekken,
Met haren zoeten zank.
Zo menig mense zij wekken,
Die geslapen hebben zo lank.*

Het lied is een parabel uit de begintijd van de Reformatie: Gods woord wordt er in bezongen als de opgaande zon, die de woudvogeltjes (lees: de eenvoudige vromen) doet uitbreken in gezang.

Vele mensen worden er door gewekt. Dit tot groot ongenoegen van de uilen, de nachtraven, de eksters en de kokmeeuwen (lees: de onwelluidend zingende monniken en priesters), die hevig onttremd zijn. Zij weten de arend (lees: de keizer) zover te krijgen dat hij een edict uitvaardigt, waarin alle vogels wordt bevolen te zingen als de uilen, de nachtraven, de kokmeeuwen en de eksters. Zo niet, dan worden ze verdreven.⁷

'Het daghet in den oosten' heeft vele dichters tot een contrafact geïnspireerd.⁸ Onder hen waren ook Joost van den Vondel en P.C. Hooft. Bij hen zijn méér raakvlakken met de middeleeuwse ballade aan te wijzen dan bij het hierboven genoemde 'woudvogeltjeslied'. Vondel en Hooft nemen geen van beiden de beginregels over, maar allebei bezingen ze een thema uit de ballade. Bij Hooft is dat de smartelijke scheiding tussen twee gelieven. Hooft en zijn beminde Brechje Spiegels moeten noodgedwongen afscheid van elkaar nemen (Brechje zal kort daarna de hand aan zichzelf slaan)⁹:

*Zal nimmermeer gebeuren
Mij dan na deze stond
De vriendschap van uw ogen,
De wellust van uw mond?
De vriendschap van uw ogen,
van uw ogen.*

*De vriendschap van uw ogen,
De wellust van uw mond,
De jonste (gunst) van uw hartje
Dat voor mij openstond?
De jonste van uw hartje,
van uw hartje.*

Vondels 'Lofzang der geestelijke maagden' heeft raakvlakken met het slot van de ballade, waar het meisje zich in een klooster terugtrekt: „Met haer clae stemme Die misse dat si sanck. Met haer snee witten handen Dat si dat belleken clanck.” Vondel, teruggekeerd in de moederschoot van de Katholieke Kerk, bezingt in negentien strofen de heerlijkheid van het nonnenleven! Een heerlijkheid, die hij als verkoper van zijden kousen uiter-aard slechts uit de verte kan bezien.¹⁰

*Laat ons de wereld haten
En 's werelds slavernij,
En kiezen van drie staten
De beste staat van drij:
De staat van 't maagdeleven,
hoog verheven.*

*Dit 's geen gebod van boven,
Maar 's Heilands wijze raad,
Een raad met recht te loven,
Al lijdt de maagd veel smaad
Bij traag-verlichte, blinde
trouwegezinden.*

*Wij willen hierom 't huwen
Niet last'ren noch versmaën,
Noch 't echtbed leren schuwen.
Wie trouwt heeft wel gedaan,
Wie 't werelddom wil bouwen
mag vrij trouwen.*

Vondel en Hooft schreven beiden hun tekst op de melodie van 'Het daghet in den oosten', maar terwijl bij Vondel de prosodie haast iets potsierlijks heeft, past Hoofts tekst op de melodie als de handschoenen om de hand.

Hij komt de volken troosten

Ruim 500 jaar nadat Geertruyt van Oosten als eerste een geestelijke parodie op de middeleeuwse ballade zong, dicht Johannes Riemens (1843-1908) een contrafact die alle voorgaande in de schaduw zal stellen. De middeleeuwse ballade staat niet langer model: de Rotterdamse predikant neemt er alleen de eerste twee regels van over.

De tijd van de contrafacten-in-engere zin is voorbij. Riemens' verzen vormen echo's op woorden die in een veel verder verleden hebben geklonken: meer dan 2500 jaar eerder uit de mond van een profetische poëet (ik citeer uit de dichterlijk-katholieke Willebrord-vertaling):

*Sta op en schitter, want uw licht is
gekomen,
de glorie van Jahwe gaat over u op.
En zie, de duisternis bedekt de aarde
en donkerte de volken,
maar over u gaat Jahwe lichtend op,
zijn glorie verschijnt over u.
En volkeren komen naar uw licht,
koningen naar de glans van uw
dageraad.* (Jesaja 60:1-3)

*Het volk dat ronddwaalt in het donker
ziet dan een helder licht,
over hen die wonen in een land vol
duisternis
gaat dan een stralend licht op.* (Jesaja 9:1)

*Ik, Jahwe zelf, heb U geroepen om heil
te brengen,
Ik neem U bij de hand, Ik vorm
en bestem U
om de Man te zijn van mijn verbond
met het volk,
het licht voor de naties,
om blinde ogen te ontsluiten,
om gevangenen uit de kerker te bevrijden,
uit de gevangenis degenen die wonen
in de duisternis.* (Jesaja 42:6,7)

*Ik stel U aan om een licht voor de
volken te zijn:
mijn heil moet reiken tot in de
uithoeken der aarde.* (Jesaja 49:6)

En ruim 600 jaar later uit de mond van een poëtische priester:

*...de innerlijke barmhartigheid van
onze God,
waarmee Hij uit de hemel op ons zal
neerzien,
de Opgaande Zon, die verschijnt aan
hen die in het duister
en in de schaduw van de dood gezeten
zijn,
om onze voeten te richten op de weg
van de vrede.* (Lukas 1:78,79)

Voor het eerst wordt ook een andere melodie gekozen, want de innig-droevige wijs van de middeleeuwse ballade (in al haar varianten) past niet bij de uitbundige tekst van de Rotterdamse predikant: een tekst vol verwachting. De melodie die er voor in de plaats komt, is van de hand van Melchior Vulpus (1609) en oorspronkelijk gecomponeerd bij... een stervenslied: 'Christus der ist mein Leben'. In het Liedboek is ze de draagster van gezang 423: 'Ach blijf met uw genade' (en natuurlijk van Riemens' lied: gez. 124). De samenstellers van het Liedboek hebben de melodie in haar oorspronkelijke, zeventiende-eeuwse, vorm hersteld. Dat is met name bij de 3e regel even wennen: die is minder uitbundig, meer ingehouden, dan we gewend waren. We waren gewend het uit te jubelen: 'Hij komt de volken troosten!'

Riemens' Messiaslied werd als gezang 62b opgenomen in de bundel *Oude en nieuwe zangen* van Van Woensel Kooy en kreeg via deze bundel in ons land grote bekendheid. Er boven stond: *Adventslid*. Net als de oudtestamentische profeten ziet het de eerste en de tweede komst van Christus in één perspectief:

*Het daghet in den Oosten,
Het licht schijnt overal:
Hij komt de volken troosten,
Die eeuwig heersen zal.*

*De duisternis gaat wijken
Van d'eeuwenlange nacht;
Een nieuwe dag gaat prijken
Met ongekende pracht.*

*Zij, die gebonden zaten
In schaduw van de dood,
Naar 't scheen van God verlaten,
Begroeten 't morgenrood.*

*De zonne, voor wier stralen
Het nachtelijk duister zwicht,
En die zal zegepralen,
Is Christus, 't eeuwig Licht.*

*Het daghet in den Oosten,
Het licht schijnt overal:
Hij komt de volken troosten,
Die eeuwig heersen zal.*

Via de *Hervormde bundel* van 1938 (gez. 8) vond het lied zijn weg naar het *Liedboek voor de kerken* (gez. 124). Beide bundels brachten in de tekst van Riemens veranderingen aan. De tijd zal leren of het verbeteringen zijn – maar ik verwacht dat een volgende eeuw deze retouches weer zal wegpoetsen¹¹.

„Ik haat gelovige ouders”

Als jongen van negen jaar zong ik, tijdens een Kerstfeestviering, in het koortje van mijn moeder de tenorpartij van dit lied. Jarenlang was het, in een hoofd vol Psalmen, een van mijn lievelingsgezangen. Dat niet elk kind van christelijke ouders zingend opgroeit, realiseerde ik me elf jaar geleden weer eens, toen op het beeldje van Geertruyt van Oosten in Delft de volgende hartekreet was neergekalkt: „Ik haat gelovige ouders”. Wat is er allemaal aan zo’n tekst voorafgegaan, vraag je je af.

En wat zal er op volgen? Beleven we het begin van een nieuwe ‘eeuwenlange nacht’? De tiener (?) die deze grafitti aanbracht, zal zijn (haar) eigen kinderen wel geen christelijke opvoeding meer geven. Er is een hele generatie van ouders die, al of niet terecht, zo teleurgesteld zijn over de christelijke opvoeding die ze zelf ontvangen hebben, dat ze hun kinderen liever in de duisternis laten dan ze met ‘vals’ licht te confronteren. In zijn boek *The last battle* (hfdst. 13) zegt C.S. Lewis over deze ‘verloren’ generatie: „*They are so afraid of being taken in that they cannot be taken out.*”

Hun kinderen vormen een generatie die van de Bijbel even weinig (of nog minder) afweet als van Homeros en Herodotos. In tegenstelling tot hun ouders koesteren zij geen haat tegen het evangelie.

Wie laat het Licht uit het Oosten tot hen door?

Wie vertelt ze van ‘de boom van het kruis’ als Gods laatste redmiddel? Al of niet met pop(uilaire) muziek.

Noten

1 Volledige tekst bij Lodewick: *Literatuurgesch. & bloemlezing*, I, blz. 85 (in de 36e druk) Daar treft u ook de melodie uit het Antwerps Liedboek aan.

2 Deze 2 strofen bij C.P. v. Andel: *Tussen de regels, de samenhang van kerkgesch. en kerklied*, blz. 53. De overige strofen trof ik nergens aan. Ik houd me aanbevolen!

3 G. v.d. Leeuw: *Beknopte geschiedenis van het kerklied*, blz. 125.

4 In mijn artikel ‘Christus in het kerklied (3): De mystiek en de Brudegom’ (Opbouw 1992, blz. 300) ben ik hier dieper op ingegaan.

5 Volledige tekst (21 strofen) in: *Een devoot ende profitelyck boecxken*, heruitgave D.F. Scheurleer (1889), blz. 196 (Kon. Bibliotheek, Den Haag).

6 In zijn boeiende dissertatie over de zestiende-eeuwse Schriftuurlijke lyriek, *Liedkens vol gheestich confoort*, toont Bert Hofman aan dat we hier met een liedbundel van gereformeerde signatuur van doen hebben. W.A.P. Smit e.a. dachten aan een doopsgezinde bundel.

7 Volledige tekst bij L. Strengtholt: *Bloemen in Gethsemané*, blz. 73. Zie ook het septem-

bernummer van *Woordwerk* (nr. 43, blz. 6), waar Bert Hofman in zijn artikel *Bij de bronnen van de Protestants-Christelijke letterkunde* dit lied uitvoerig bespreekt.

8 Er blijken onder de naam ‘Het daghet in den Oosten’ ook verschillende melodieën in omloop te zijn geweest: sommige varianten van elkaar, andere geheel verschillend.

Scheurleer publiceerde er in *Een devoot & profitelyck boecxken* (blz. 323) maar liefst 5! 9 Volledige tekst o.m. bij P.C. Hooft: *Overvloed van vonken*, blz. 49.

10 Volledige tekst in: *Vondel vocaal*, blz. 100. Daar vindt u ook de meest gebruikte(?) melodie van de ballade.

11 Heeft de retoucheur die de 3e regel van de 3e strofe (bij Riemens: naar ‘t scheen van God verlaten’) veranderde in ‘van God en mens verlaten’, zich gerealiseerd dat deze ‘vondst’ niet in de kontekst past? In die kontekst gaat het immers om volken die eeuwenlang door God aan zichzelf en de duisternis zijn overgelaten, maar nu ‘getroost’ worden door de opgang van het Licht? De gereformeerde bundel *Uit aller mond* (gez. 26) heeft deze wijziging dan ook niet overgenomen.

Van huis uit

Kerst 1993

Steeds vaker besluit me de laatste tijd het gevoel: gooi die krant maar vaker aan de kant en doe de tv uit, ‘t is toch niks dan ellende.

Toch blijf je lezen en kijken, een deel van je wil het weten, wat er overal aan de hand is, de nieuwsgierigheid of de betrokkenheid krijgt de overhand.

Maar een ander deel wil zich terugtrekken in het eigen vertrouwde wereldje, tegenwoordig is daar een term voor: cocooning, in je coconnetje gaan zitten en je van de boze buitenwereld niets meer aantrekken.

In de krant las ik dat er goed verkocht wordt op het gebied van de sfeermakers in huis. Daar wordt steeds meer geld aan uitgegeven. Op zich niets op tegen natuurlijk maar als het betekent: ik trek me verder ook van geen mens meer wat aan, alleen ik en mijn kleine kringetje ben belangrijk, dan is er wat mis.

Tuis lezen we in de kinderbijbel momenteel het verhaal van Sodom en Gomorra. Voor de kinderen een vrij onbekend verhaal, voor ons, volwassenen, krijgt het opeens een heel andere dimensie. Ik herinner me nog heel goed hoe ver deze geschiedenis als kind van mij af stond, zoveel slechtheid kende ik helemaal niet, ik kon me er niets bij voorstellen.

Ik denk dat er voor mijn ouders een direct verband bestond met wat ze van

de Tweede Wereldoorlog wisten en hadden meegemaakt. Nu grijpt het mij aan als ik naar het wereldgebeuren kijk en al die beschreven zonden herken.

Kort hiervoor lasen we het verhaal van de Zondvloed. Voor de kinderen toch reden om te vragen of God nog steeds op die manier mensen straft en of het ook mogelijk was dat zichzelf op die manier gestraft konden worden, ‘want ik ben ook wel eens gemeen mama’. Het leverde een heel gesprek op. Want dat God liefde is en een Vader naar wie je toe kunt gaan, dat vertellen we natuurlijk heel vaak. Maar dit is een andere kant van Hem, en ook een heel reële. Hoe leg je dat de kinderen uit zonder ze bang te maken.

We maakten duidelijk dat God heel boos wordt op alle slechte dingen die de mensen doen, dat Hij die mensen straft. Kinderen kunnen ook slechte dingen doen maar God heeft tegen alle vaders en moeders gezegd: jullie moeten de kinderen leren wat goed en verkeerd is en als de kinderen iets verkeerd doen moeten jullie ze ook bestraffen. En als vader en moeder dat doen komt God echt niet met een zondvloed om het nog eens over te doen, dat vindt Hij helemaal niet nodig. Bovendien is God helemaal niet meer boos op je als je spijt hebt van wat je deed.

Ik denk dat het belangrijk is dat ook kinderen God serieus nemen, dat Hij niet een soort sinterklaas is die alleen maar kadootjes in petto heeft. Maar angst aankweken moet je natuurlijk te allen tijde voorkomen. Het moeilijke is dat kinderen niet kunnen relativeren. Als zij denken dat ze slecht zijn, stellen ze zich misschien op één lijn met misdadigers die in de gevangenis komen.

Daarom ben ik elk jaar weer blij met het Kerstfeest. Als er één feest is waarmee kinderen zich kunnen identificeren dan is het dit wel. Als ik soms denk: waarom vieren we dit nog, al die vrome praatjes, al die staakt-het-vurens voor twee dagen en daarna moorden we weer verder, dan kijk ik naar de kinderen en kom op andere gedachten. Ook zij worden aangetast door wat er in de wereld gebeurt, meer wellicht dan ikzelf destijds in mijn beschermde jeugd. Meer dan ooit hebben zij de hoop en het moedige verlangen nodig van kerst. Jezus is voor iedereen op aarde gekomen, ook voor ons die nu leven. Elk jaar opnieuw gedenken we zijn geboorte, sterven en opstanding. Het lijkt soms eentonig maar wat hebben we het nodig om de moed erin te kunnen houden.

Als je kijkt naar het tegenwoordige Kerstmis vieren, met z’n overdadige sinterklaas-achtige pakjes onder de boom, ben ik blij dat we de kinderen iets anders kunnen bieden. Ik hoop dan ook van harte dat de herinnering aan kerst die zij met zich mee zullen dragen bepaald zal worden door de bijbelse betekenis.

Wilna Smienk- van ‘t Hul

Voor de kinderen

Een kerstpuzzel

Je ziet hier twee vakken. De antwoorden van de vragen moet je in het onderste vak invullen. De letter die je vindt moet in het vakje boven met hetzelfde cijfer worden ingevuld. Dus staat er in het vakje met een 12 een a dan zet je die a op 12 in het bovenvak.

1. hemellichaam
2. stam van David
3. brachten de wijzen uit het Oosten mee
4. beroep van de mannen uit het Oosten
5. moeder van Jezus
6. man van Maria
7. werd Jezus in gelegd
8. werd Jezus in gewikkeld
9. kwamen de wijzen vandaan
10. pasten de herders op
11. hemelgeesten
12. koning die Jezus wilde doden
13. keizer die het volk wilde tellen
14. woonden Jozef en Maria
15. betekent God met ons (Matth 1:23)
16. moeder van Johannes de Doper
17. stad waar Jozef en Maria heen moesten
18. deze man voerde het bewind over Syrië

G. Wijkhuizen-van Vuuren

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45					

		7	22						
		1	9	15					
18				17					
	30		10						
	26		13						
			19						
31		35			5				
40		23		44					
		36			25				
3	32	42							
				29					
11		34	21	6					
							39		
24					41				
				8	43	14			
28		2		20					
		37	4		33	12	27		
	38		45	16					

- De oplossing van de vorige keer:
1. sprinkhanen
 2. adder
 3. wormen
 4. vis
 5. schapen
 6. raven
 7. mier
 8. kamelen

Help het bijbels gefundeerd hoger onderwijs

Bijbels gefundeerd hoger onderwijs. Dat geeft de Evangelische Hogeschool ook dit jaar aan meer dan 270 studenten. Zonder subsidie van de overheid. Maar met de steun van meer dan 20.000 donateurs uit zo'n 15 kerkelijke gezindten. Kortom: mensen zoals u, die het belang van onze opleiding op de juiste waarde weten te schatten. Helpt u ook mee? Dat kan door nu uw gift te storten.

Stort uw bijdrage: giro 23456.

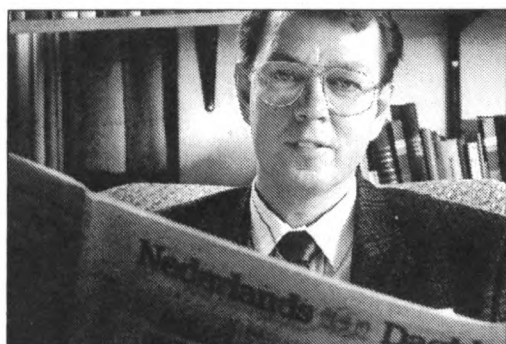

evangelische
hogeschool

Drentsestraat 1, Amersfoort, 033-621731

Principiële kwaliteit

Dominee Schaeffer leest het Nederlands Dagblad:

Nederlands Dagblad
Gereformeerd gezinsblad

Het kan een stralende zomerdag zijn, als de vogels nog maar net beginnen te fluiten. Of een ijskoude wintermorgen, als het eigenlijk nog nacht is. Wat het weer ook is, het Nederlands Dagblad is er vroeg bij. Maar het is niet zozeer om het uitgebreide weerbericht dat dominee Schaeffer het ND leest.

"Kort gezegd: aan het ND heb je wat. Gewoon voor je dagelijks leven als christen. De krant informeert grondig en kritisch over wat er zich afspeelt in de samenleving. En neem een pagina als Moreel Beraad, die gaat over wezenlijke zaken. Als je trouwens ziet wie daar allemaal voor schrijven, dan heb je meteen een voorbeeld van de open mentaliteit van het ND, als dagblad voor heel orthodox Nederland. Ik denk dat we zo'n krant nodig hebben."

Bewust in de bus

Een krant leer je al lezend pas kennen. Daarom neem ik een proefabonnement op het ND: vier weken thuisbezorgd voor maar 14,-. Ik betaal pas als ik een acceptgiro heb ontvangen.

NAAM _____ ADRES _____

POSTCODE _____ WOONPLAATS _____

TELEFOON _____

Stuur deze coupon in een envelop naar het Nederlands Dagblad. Antwoordnummer 1004, 3770 VB Barneveld. Een postzegel is niet nodig. Of bel voor een proefabonnement: 03420-10720.

C.N. v.d. Ziel, Paramaribo

Simeon en Hanna: afscheid of nieuw begin (1)

Lucas 2 : 25 - 38

Vorig jaar mocht ik iets meedelen over Zacharias zoals hij toen op me afkwam, als een soort spiegel. Ik wil nu proberen een dergelijke benadering toe te passen op de pericope over Simeon en Hanna.

Met een geladen „En zie,”¹ wordt Simeon ineens voor ons geplaatst. En net als Zacharias en Elisabeth wordt ook hij geïntroduceerd in vertrouwde, wervende kleuren. Een rechtvaardig en vroom man te Jeruzalem, die uitzag naar de vertroosting van Israël, dus typisch een figuur die Joodse oren zou doen spitsen.

Maar anders dan Zacharias en Elisabeth, blijft Simeon toch ook weer betrekkelijk anoniem: behalve dat hij op dat moment te Jeruzalem was, weten we niets over zijn afstamming, vanwaar hij kwam of waar hij heenging². Of toch wel? Lucas laat ons proeven dat hij iemand was die leefde in de wereld van de profetie en van de Geest. Daar was hij pas echt thuis. We lezen dat de heilige Geest op hem was, dat de heilige Geest tot hem had gesproken en hem leidde naar de tempel. Driemaal wordt de Geest van God met hem in verband gebracht. Dat stempelt hem tot een profeet. Een woordvoerder van God zelf dus. Het lijkt me belangrijk dit voor ogen te houden als we zijn woorden overdenken.

Het meest in het oog springende blijft ondertussen dat Simeon de ' vertroosting van Israël ' verwachtte. In zijn dagen was deze aanduiding tot een titel voor de Messias geworden. Verderop, in vs. 38, lezen we een parallelle aanduiding: „allen die voor Jeruzalem verlossing verwachtten”. Die vertroosting had dus alles te maken met de hoop van Israël, met de komst van de Messias en de verlossing die Hij zou brengen (vgl. Jes. 52:9). Om daar meer zicht op te krijgen zouden we eigenlijk het hele Oude Testament moeten onderzoeken en ook de intertestamentaire periode. Wat zou men zich daarbij in de tijd van Simeon voorgesteld hebben?

Voedingsbodem

Die Messiaanse hoop werd in allerlei gradaties gekoesterd. Er was niet zoiets als de Joodse Messiaanse hoop. Wel is er een gezamenlijke voedingsbodem aan te wijzen voor de stromingen binnen het Jodendom van die tijd³. Ten eerste was daar de gezamenlijke herinnering aan de exodus, ieder jaar herdacht op het Pascha. Niet slechts als herinnering, maar als het gedenken van een presente werkelijkheid. En dan de bloeitijd die Israël gekend had onder David en Salomo.

De beloften voor Davids huis zullen de herinnering hieraan wakker gehouden hebben. De hierdoor opgeroepen verwachtingen werden nog weer versterkt door de heilsbeloften bij de profeten. En van meer recente datum was de herinnering aan de vrijheidssrijd van de Maccabeëën. In schril contrast hiermee stond de dagelijkse confrontatie met een vernederende politieke afhankelijkheid, eigenlijk al sinds de ballingschap. We kunnen ons voorstellen dat op deze voedingsbodem allerlei stromingen waren ontstaan. De Romeinen hadden er belang bij nog een schijn van Joods zelfbestuur (de Joodse Raad) te laten bestaan om zo de pax romana te verwezenlijken. De plooibare Herodianen werden als stromannen aangehouden. Er waren er meer die collaboratie als de weg van overleving zagen. De diplomatieke Sadduceëën; en openlijk om het geld: de tollenaars, die hun opstelling wel met een sociaal isolement moesten bekopen. Sommigen trokken zich als antwoord op al deze ontheiliging terug in de woestijn. De Farizeëën, die steeds invloedrijker werden, wilden zover niet gaan, maar zetten alles op de kaart van een minutieuze wetsnaleving. En dit als voorwaarde voor het aanbreken van Messiaanse tijden. En zo hielden ze de spanning bij het gewone volk erin. Nog een stapje verder gingen de Zeloten, die, het wachten beu, er niet voor terug schrokken geweld te gebruiken.

En dan had je tenslotte de mensen die geleerd hadden hun verwachting helemaal op de Here te wentelen. Die leefden uit de profetieën. Niet politiek georganiseerd, maar teruggetrokken als stillen in den lande. Hun verlangen naar de Messias en naar verlossing was gelouterd. Daarom zochten ze naar de Messias in Gods woord als troostboek. Zo iemand moet – zo stel ik mij voor – ook Simeon geweest zijn.

Een man op leeftijd?

Rondom bepaalde bijbelse figuren ontstonden taaie tradities, voorstellingen die een eigen leven gingen leiden. Zoiets lijkt mij ook met Simeon gebeurd te zijn. Hij zal zeker niet meer zo jong geweest zijn. Zeker, hij had de belofte ontvangen de dood niet te zullen zien, eer hij de Christus des Heren gezien had. Ook wijst het doorzicht, dat spreekt uit zijn woorden, op iemand die niet meer zo jeugdig was. Maar hij werd geïntroduceerd gewoon als een man te Jeruzalem. Het zou mij niet verbazen als de woorden 'de dood niet zien, voordat' niet meer zeggen dan: 'tijdens je leven zul je het beslist meemaken'⁴. De conclu-

sie dat hij al op de drempel van de dood stond lijkt mij dan ook niet noodzakelijk. We weten het gewoon niet. We krijgen de indruk dat de tekst ons niet wil laten speculeren over zijn leeftijd. De door Plummer (ICC) gesignaleerde „correspondentie tussen de vervulling (Nu laat Gij, Heer...) en de voorafgaande belofte 'de dood niet te zullen zien'” lijkt mij dan ook niet zo evident als wel voorgesteld wordt.

Als Simeon het soort Israëliet was als bijvoorbeeld Nathanaël, dan zal hij als ideaal gehad hebben 'het goede te zien' (Ps. 4:5), 'in het land der levenden' (Jes. 38:11), voor 'Gods uitverkorenen' (Ps. 106:5), 'voor Jeruzalem' (Ps. 128:5) en w.s. 'lengte van dagen' (Ps. 91:16) voor zichzelf. Hoe komt het dan, zo vroeg ik mij af, dat Simeon een soort aureool van onthechting kreeg opgedrukt? Kwam dat, zoals een commentator ons vertelt, doordat de lofzang van Simeon 'sinds de vijfde eeuw gebruikt is in avonddiensten en dat het vaak de hymne van stervende gelovigen' geweest is (Plummer)? Het is eigenlijk niet zo belangrijk hoe oud hij precies was, en of hij al dan niet stervensbereid was, maar wel dat zijn stem niet ondersneeuwt onder het image van bijna uitgetelde grijsaard. Naar zulke mensen wordt nl. in onze cultuur niet meer zo serieus geluisterd. We houden dus in gedachten dat hij nadrukkelijk geïntroduceerd is als een woordvoerder van God.

Zwanezang?

De indruk van een wens dat de Here hem maar moest wegnemen, zoals indertijd Elia, hangt nauw samen met het bovengenoemde image. 'Nu laat Gij, Here, uw dienstknecht gaan'⁵ in vrede.' Ik vraag mij af of het 'laten gaan' (Gr. *apoluëis*), hier terecht als 'heengaan', dus als eufemisme voor sterven is opgevat?⁶ De bewijspiaatsen die voor deze uitleg aangehaald worden uit de Griekse vertaling van het O.T. zijn niet sterk. Drie hebben een andere grammaticale vorm (Num. 20:9, Gen. 15:2 en het apocriefe Tobit 3:6) en in 2 Maccabeëën 7:9 gaat het om een onvrijwillig stervende martelaar. Deze plaatsen tonen hoogstens aan dat het eufemistische gebruik (van *apoluëis*) mogelijk is, niet dat het hier in Luc. 2:29 ook zo bedoeld is. Als eenmaal gekozen is voor dit eufemistische gebruik, moet men (om een goede zin te krijgen) wel concluderen tot een wensende of gebiedende wijs (zo GrN, Willibrord). De gebruikte argumenten om de werkwoordsvorm hier een modale bedoeling toe te schrijven lijken mij dus aanvechtbaar. De meest voor de hand liggende inter-

pretatie, als proclamerende constatering, in de aantoonende wijs dus, past m.i. beter in het verband van de pericoop en verdient daarom serieuzer overweging.

In vrijheid stellen of heengaan

Het werkwoord *apoluoo* komt in Lucas-Handelingen voor: als *vrijlaten* uit gevangenschap, uit een situatie van schuld of ziekte; op vrijwel evenveel plaatsen vinden we de betekenis *wegsturen of laten gaan*. Dus vanuit het geheel van Lucas-Handelingen kunnen we niet opmaken welke betekenis dominant is.

Maar vanuit de pericoop krijgt het werkwoord een bepaalde inkleuring. Ten eerste door de tekening van Simeon als een door de Geest geleide profeet.

Ten tweede door de voorafgaande presentatie of *loskoping* van een eerstgeborene. Ten derde door de sterk eschatologische lading van het voorafgaande *Nu* (Gr. *nun*), van het *heil* (sootēria) in het onmiddellijke vervolg, en door het verwante woord verlossing (lutrosis) in vs. 38. Maar, ten vierde, vooral het genre van vs. 29-32 vraagt om een hymnische, proclamerende toonzetting. Dat bleek al uit vs. 28: „en hij loofde God als volgt” (zoals we kunnen vertalen) en het hierbij aansluitende „zij loofde mede God” van vs. 38. Al deze dingen sluiten vergelijking met zwanezangen als die van Jacob (Gen. 49:18) en van de levensmoede Tobit eigenlijk al bij voorbaat uit. Niemand zal ontkennen dat *apoluoo* gebruikt kan worden als een aanduiding voor sterven, maar (zwakke) parallellen mogen het onmiddellijke en wijdere verband in Lucas niet verdringen.

Of klaroenstoot?

Meer nog dan de woorden van Gabriël tot Zacharias ons uitnodigden de profetieën van Zacharia op te slaan, geeft Simeon ons m.i. een venster op beloften in Jesaja 40 e.v. Herhaaldelijk werd de Knecht des Heren daar voorgesteld als een boodschapper aan *gevangenen* en *blinden* (42:7, 16; 43:8; 49:6, 9; 49:24-26). Als iemand die de vertroosting van Israël verwachtte zal hij ongetwijfeld geleefd hebben bij het troostboek bij uitstek uit het O.T., het tweede gedeelte van Jesaja. De nauwe aansluiting bij Jesaja 50:10 en Psalm 98:2 („voor de ogen van alle volken”) bevestigt dat. Lucas tenminste moet, blijkens 3:6 en 4:18, Simeons uitroep wel in dit licht gezien hebben.

Noten

1 In een vorig artikel wees ik op de functie van het „En zie...” in de compositie van Luc. 1:5 – 2:40 (Opbouw, 36e jrg. nr. 26). Omdat de evangelist de uitdrukking hier voor de zevende keer gebruikt, lijkt hij er hier in zijn betoog een climax mee in te leiden.

2 Zie Joh. 3:8.

3 Een mooie samenvatting van wat hierover bekend is vond ik in R.T. France, *Jesus the Radical*. Leicester, 1989 (tweede herziene druk).

4 Vgl. de uitdrukking 'mijn vader begraven' in Luc. 9:59. Mogelijk betekent dit 'zorgen voor mijn (bejaarde) vader totdat hij sterft'. (Zo: K. Bailey, *Through Peasant Eyes*, 1980. Grand Rapids.)

5 De woordkeus 'laten gaan' op zichzelf is, als er een associatie met de exodus bedoeld is, wel een gelukkige greep.

6 Zo I. Howard Marshall, *The Gospel of Luke, The New International Greek Testament Commentary*. Grand Rapids, 1978; en Baur-Arndt-Gingrich, p. 56 ('prob. modal now mayest thou...').

Ned. Geref. Kerk van Kampen

Het door de kerkeraad op ds. F.R. Bruintjes, predikant te Amersfoort, en op ds. A.W. Vos, predikant van Heemstede-Lisse, uitgebrachte beroep werd door beiden aanvaard.

Stichting 'Redt een Kind'

In de meest recente vergadering van het Bestuur van de Stichting Redt een Kind is de heer N. Slothouber te Ommen afgetreden als voorzitter. De heer Slothouber, rustend directeur van een internationaal opererende firma, heeft het voorzittersambt vervuld vanaf de oprichting, nu meer dan 25 jaar geleden. In deze periode is de Stichting gegroeid van een bescheiden initiatief tot een middelgrote organisatie die dagelijks verantwoordelijkheid draagt voor het leven van meer dan 10.000 zeer kansarme kinderen in India en Afrika. De heer Slothouber heeft zich in het bijzonder ingezet voor de passende presentatie van de Stichting bij de achterban. Soberheid en goede informatie stonden daarbij voorop. De Stichting Redt een Kind is dankbaar dat de heer Slothouber binnen haar gelederen blijft als bestuurslid.

De nieuwe voorzitter van de Stichting is de heer E. Sytsma te Ommen. De heer Sytsma was al enige jaren lid van het Bestuur. Hij is sedert 1967 directeur van een school voor zeer moeilijk lerende kinderen.

Stichting Redt een Kind
Papaverstraat 19
7731 VS OMMEN
Tel. 05291-55907
Fax. 05291-55809

Ned. Geref./Chr. Geref. Kerk van Almere

Instituering NGK Zeewolde
Zondag 2 januari 1994 wordt de Nederlands Gereformeerde Kerk te Zee-

wolde zelfstandig. Tijdens een kerkdienst, die 's middags om 14.00 uur in kerkgebouw 'De Schuilhof', Elzenlaan 2 te Zeewolde plaatsvindt, worden drie ouderlingen en twee diakenen in hun ambt bevestigd. Dit alles vindt plaats onder leiding van de Ned.Geref./Chr. Geref. Kerk te Almere. De Regio Kampen van de Ned. Geref. Kerken, waar de nieuwe gemeente in Zeewolde onder gaat ressorteren, wees de kerkeraad van Almere aan om aan deze instituering leiding te geven. De nederlands-gereformeerde leden in Zeewolde waren sinds het begin van de gemeente-opbouw in 1984 lid van Almere en vormden daarvan een wijk-gemeente.

De laatste jaren mocht steeds duidelijker blijken, dat de gemeente zelfstandig kon voortbestaan. Bij de verkiezing voor nieuwe ambtsdragers die onlangs werd gehouden, kon dit dankbaar geconstateerd worden. De nieuwe gemeente zal ca. 110 leden tellen, onder wie ca. 60 belijdende leden.

De kerkdiensten worden elke zondag om 9.00 en 18.30 uur in bovengenoemd kerkgebouw gehouden. Er wordt gezocht naar een predikant die part-time (ca. 2/5 deeltijd) werk kan verrichten in de gemeente. Zolang hier nog geen voorziening voor is gevonden, zal ds. K.T. de Jonge van Almere consultantsdiensten verlenen.

Contactadres ook voor de toekomstige kerkeraad is: F.J. Grijsen, Lemsterweg 75, 3891 CR Zeewolde; tel. 03242-2445.

Cogma: Contactorgaan geref. militairen en alleenstaanden

Er zijn weer enkele nieuwe adressen te melden.

Mej. M. van Dongen, 10 Talita Avenue, Summerhil Launceston, 7250 TAG Australia

M.J.G. Gringhuis, reg.no. 74.04.21.009, C. S.S.V. Esk. 41, Tank.bat. Napo 871, 3509 VP Utrecht veldp.

H.J. Mulder, reg.no. 56.05.12.340, Det. KLU Napo 77, 3509 VP Utrecht veldp.

Mw. R. v.d. Velde, Rue Bellevue 9, 6841 Gosselies, Belgium

E. Hiddinga, reg.no. 71.09.05.122, Det. 600 Napo 90, 3509 VP Utrecht veldp.

J. Luth, reg.no. 56.07.13.301, Det. KLU Napo 77, 3509 VP Utrecht veldp.

W.F. Roffel, reg.no. 75.11.07.039, S.S.V. Cie, 42 Painf.Bat. Bevo Pel., Napo 880, 3509 VP Utrecht veldp.

Wilma Klein, p.a. Fam. Wolterbeck, Am Vinkel 25, 46485 Wesel Schermbeck B.R.D.

Mej. Rike Oonk, Huize 'In de ruimte', Postbox 9054, Paramaribo-Z., Suriname

Het zou te ver voeren alle adressen in Europa te vermelden. We maken echter een uitzondering voor overzee.

E. den Boer, Mavogro CP Bissau, Guinee Bissau, West Afrika

K.H. Doekes, c/o Kaufman Rechov,
Arlozorov 15, 92181 Jeruzalem, Israël

K. van Ommen, c/o Petr. Shell Ref.
Comp., p.o. Box 10088, Madinat Jubail,
Al-Sinaayah 31961, Kingdom of Saudi
Arabia

K. Scheltens, c/o ZOA Refugee Care
Neth., p.o. Box 8, Nakhon Phanom
48000, Thailand

Mw. J. v.d. Stelt, Sotaka Medical Cen-
tre, Postbus 151, 84101 Beer Sheva,
Israël

Fam. Koelewijn, Kaya Nathan 22b,
Willemstad, Curacao N.A.

W. Sleurink, Kaya Muizenberg 59,
Willemstad, Curacao N.A.

B. Sprong, Kaya Bogota 16, Willem-
stad, Curacao N.A.

Verzoeken deze jonge mensen waarvan
sommigen zover weg zijn, in uw gebeden
te gedenken en hen met de komende
feestdagen zo mogelijk een
ansichtkaart te sturen, ter bevordering
van de gemeenschap der heiligen.

Ned. Geref. Kerk van Eindhoven

Het adres van het scribaat is gewijzigd
en luidt thans als volgt: De heer A.
Valstar, Veldm. Montgomerylaan 407,
5612 BJ Eindhoven. Tel.: 040 - 442 919.

Onder andere(n)

Stichting 'Setia' Hulp aan Christelijk onderwijs op Java

De laatste berichten uit Malang (oost
Java) zijn bemoedigend. Een nieuwe
groep leerlingen uit een zuidelijke
streek van Java heeft de eerste lessen
op de school gevolgd. Voor hen is een
eenvoudig onderkomen gemaakt, zo-
dat zij in internaatverband bij de
school kunnen leven. Er is een nieuwe
leerkracht voor het Bijbels onderwijs
benoemd. De andere leerkrachten
kunnen nu meer aandacht aan de leer-
lingen in de gewone vakken geven.
Petrus Widjaja, onze contactpersoon,
is bijna geheel genezen van een ern-
stig ongeluk, dat hem overkwam. Hij
hoopt volgend jaar met zijn vrouw, een
bezoek aan Nederland te kunnen bren-
gen.

De stichting SETIA heeft inmiddels ook
niet stil gezeten. Naast de verkoop van
rijstkaarten en pepermunt is er voor-
lichting gegeven en zijn er vele giften
binnengekomen.

Op verzoek van SETIA heeft Educa

Transfer International een rapport
uitgebracht over de hulpverlening aan
het christelijk onderwijs op Oost-Java.
Het rapport bevat een aantal sugges-
ties om hulp te bieden en adviseert de
christelijke identiteit te steunen in
deze Islamitische wereld.

De stichting Setia is in staat geweest
meer dan f 10.000,- aan de Seti-
school in Malang over te maken, waar-
voor lesmateriaal en vervoermiddelen
konden worden gekocht.

Zoals bij het begin al is vermeld, is de
school ook met een internaat begon-
nen, om zo de zeer arme leerlingen
die op grote afstand van de school
wonen toch de gelegenheid te bieden
christelijk onderwijs te volgen. Voor dit
internaat zijn al giften ontvangen. Met
medewerking van Educa Transfer
International is een lesproject over
Indonesië-Malang tot stand gekomen.
Dit lesproject heeft een tiental lesop-
drachten en een leskist met materialen
voor leerlingen van de hoogste klas-
sen van de basisschool en de eerste
klassen van het middelbaar onderwijs.
Door een duidelijke omschrijving en
een uitgebreide toelichting is het zo
mogelijk dat leerkrachten een aantal
lessen geven in hun klassen, waar-
door de leerlingen op de hoogte kom-
men van het leven in Indonesië. Ook
kunnen er andere materialen als rijst-
kaarten e.d. verkocht worden voor het
goede doel.

Als er scholen zijn die voor dit scho-
lenproject in Indonesië belangstelling
hebben dan kunnen zij zich in verbind-
ding stellen met:

Educa Transfer International:
De heer drs. H. Wubs Postbox 1492
3800 BL Amersfoort. Tel.: 033-651272.
Stichting Setia:
De heer J. Sikkema Smitstraat 33 7731
DP te Ommen. Tel.: 05291-53645.

De hulp aan de noodlijdende scholen
op Oost Java is dringend nodig. Allen
die giften willen schenken voor dit
werk kunnen deze storten op Rek.nr.
32.14.42.989 van de Rabobank te Om-
men.

Indien een bijbelkring of studievereni-
ging via dia's of spreker aandacht wil
geven aan dit project dan kunnen zij
met bovenstaande adressen contact
op nemen.

Namens het bestuur van de Stichting
SETIA.
Voorzitter J.P.M. Rietkerk.
Genemuiden.

Open dag 'De Wittenberg'

Op zaterdag 5 februari is er een open
dag teneinde potentiële studenten de
gelegenheid te bieden 'de Wittenberg'
wat beter te leren kennen. Het gaat om
dagopleidingen. De tweede open dag
in 1994 is op zaterdag 23 april. Beide
malen zijn belangstellenden vanaf 's
morgens half elf welkom.

Intrede 'De Wittenberg'.

Ds. B. Terlouw is door de gerefor-
meerde kerk van Zeist beroepen tot

dienaar des Woords, met het oog op
zijn werk als directeur van 'de Witten-
berg'. De bevestiging heeft plaats
gehad op zondag 28 november j.l. in
de Oosterkerk te Zeist door ds. F.J.
Boer.

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van
meer dan plaatselijk belang.
Opgave: tel. 05130-20476.

1994

6 jan.	Bezinningsavond ambtsdragers regio Noord-Nederland te Heerenveen
12 mrt.	Landelijke Vergadering Apeldoorn
16 april	Landelijke Ontmoetingsdag Barneveld
7 mei	Zendingsvoorjaars- vergadering Leerdam met samenwerkende kerken
17 mei	Predikantenkonferentie te Apeldoorn
19 nov.	Zendingsnajaarsvergadering Leerdam met samenwerkende kerken

Rectificaties

In mijn laatste Opbouw-artikelen moet
het een en ander worden recht gezet.
Als op blz. 431, kol. 2, regel 18 en ver-
derop gesproken wordt van 'mijn vorig
artikel', dan is bedoeld „Is de ge-
trouwde man verdeeld?“, Opbouw 37,
nr. 3, blzz. 46-68. Het lag nl. in mijn
bedoeling dat artikel onmiddellijk te
laten volgen door die over 1 Cor. 14.
Waarom dat niet is gebeurd, leest u op
blz. 376 van deze jaargang, eerste
kolom, noot 6.

Op blz. 431, derde kolom, eerste regel
is – en dat is erg storend – vóór '(ver-
klaarbaarheid)' uitgevallen: b) inwen-
dige.

Op blz. 433, kolom 1, ongeveer in het
midden dient men i.p.v. 'bewerking' te
lezen: bewering.

Op blz. 453, kolom 1, even na het mid-
den, had in Rom. 9, 21 'maken' cursief
gedrukt moeten zijn.

Op blz. 393, kolom 1, regel 17 van
onderen leze men i.p.v. 'regeert': ne-
geert.

D. Holwerda

Heer, onze Heer,
hoe groot is uw naam:
overal op aarde!

Psalm 8:2

In zijn liefde en trouw geeft de HERE ons:

CHRISTIAAN THULANI
(CHRISTIAAN)

(er zij vrede)

30 november 1993

Tjeerd en Marga Baron-Luiten
Jonathan, Andreas en Michal

tot 5 jan. Broerswetering 38
3752 AM Spakenburg
03499-81733

Met droefheid hebben wij kennis genomen van het overlijden van onze emeritus-predikant

DS. H. VAN DER VEEN

Als trouw dienaar van het Woord heeft hij mogen werken in Gods Koninkrijk.

Moge de HERE zijn vrouw en kinderen bemoedigen met zijn beloften.

Namens de kerkeraad van de
Nederlands Gereformeerde kerk te
Ede

K.J. de Groot, voorzitter
R.R. van Leeuwen, scriba

STICHTING REFORMATISCHE HOGESCHOOL
TE ZWOLLE

In januari 1994 zal de Reformatische Hogeschool Zwolle met een 1E GRAADS OPLEIDING THEOLOGIE van start gaan.

Interesse?

- * bel voor een informatiebrochure (038-541076) en/of
- * kom naar de speciale informatiemorgen zaterdag 18 december van 10.00 - 11.30 in de Prins Johan Frisoschool aan de Jan Buschstraat 6 te Zwolle.

LET OP! LET OP! LET OP! LET OP! LET OP!

**WOORD
& DAAD**

20 jaar hulpverlening!

Via Woord & Daad kunt u uw arme naaste in de Derde Wereld te hulp komen. Circa tweederde van de wereldbevolking bevindt zich aan de verkeerde kant van de kloof tussen rijk en arm. Geef uw verre naaste een beter bestaan! Onze materiële hulp gaat samen met het bijbels getuigenis.

FINANCIËLE ADOPTIE

Een goed voorbeeld van hulpverlening is financiële adoptie. Voor f 40,- per maand zorgt u voor voedsel, kleding en christelijk onderwijs voor een kansarm kind. Bel ons en meld u aan! Vraag om ons gratis kwartaalblad. Giften welkom!

STICHTING REFORMATISCHE HULPAKTIE WOORD EN DAAD

Postbus 560 - 4200 AN GORINCHEM - Telefoon 01830-24288
Postgiro 30.20.900 - ING Bank 68.23.44.222

Geven doet kinderen leven!

Verbreed
je horizon

Zoek het hogerop!

- **EEN ERKENDE HBO-OPLEIDING**
voor godsdienstonderwijs, missionair en pastoraal werk
- **VORMINGSJAAR**
bezinning op je christen-zijn in deze wereld
- **OPLEIDINGSJAAR ZENDING EN EVANGELISATIE**
je beroep combineren met missionair of diakonaal werk
- **KORTE CURSUSSEN**
praktische toerusting voor gemeenteleden

KRAKELINGWEG 10,
3707 HV ZEIST,
TEL. 03404-24166

De Wittenberg
CHRISTELIJKE HOGESCHOOL
EN TOERUSTINGSCENTRUM

OPEN HUIS: 5 februari en 23 april 1994 om 10.30 uur

EH Journalistiek

Eerst ESJ dan PR

Wil je later werken in de PR? 'Doe' dan eerst de Evangelische School voor Journalistiek en voorlichting. Da's een moderne, erkende HBO-opleiding, die je alle kneepjes van de PR en de journalistiek bijbrengt. Maar je ook 'n stuk christelijke vorming geeft. Kortom: een opleiding waar je als toekomstig PR-functionaris of voorlichter veel plezier van hebt. Vraag snel de studiegids aan!

Ja! Stuur mij de studiegids. 0

Naam: _____

Adres: _____

Postcode: _____

Woonplaats: _____

Bon opsturen naar:

EH, Postbus 957, 3800 AZ Amersfoort

**evangelische
hogeschool**

Principiele kwaliteit

Als je
van elkaar
houdt...

maak je tijd voor echte
communicatie.

Geef uw relatie eens een christelijke 'onderhoudsbeurt' in een weekend van Prot. Marriage Encounter (ontmoeting in het huwelijk). Privacy gewaarborgd. Vraag snel inl. over het weekend in januari a.s.

Tel. 03410-27170